

Vůdce odchází

Je slávou velkých lidí, kteří byli prospěšni své zemi, že, odcházejí-li, myslíme více na sebe než na ně. Jestliže při něčím odchodu cítíte hlavně účast s jeho osobním osudem, jestliže pocítujete více soustrasti než úzkosti, pak, ať jakkoliv vznešeně vypadá, nevykonal mnoho, nebo to, co vykonal, může být snadno nahrazeno. Jestliže však odchází jiný a vás dříve než myslíte na to, jak se jemu daří, napadne pomyslet si: a jak se nám bez něho povede? — pak mimoděk jste složili největší hold působení tohoto muže. Masaryk odchází — a my nepochybně myslíme více na Československo než na něj. „Když odcházel, mnoho slzí bylo prolito“ — to jest pěkný nápis na pomník mužův. Ale lepší je: „Když odcházel, vlast v starostech počala mysliti na sebe.“

Loučíte se s prezidentem Masarykem, nepošleme za ním jen několik dojatých frází. Chceme se pokusiti říci, čím vskutku byl svému státu. Zjistiti, jaká byla skutečná jeho váha v letech 1919—1935. Masaryk před válkou — to je téma dosti už zpracované. O Masarykově roli ve válce bylo pak asi napsáno více knih než o kterémkoliv jiném námětu z českých dějin. Avšak Masaryk jako prezident republiky — o tom dosud politické publikum se nedovědělo dosti.

Do jaké míry Masaryk republiku skutečně vedl? Chceme říci, co bylo — nic víc, nic méně. Byl by to nebezpečný podnik při slabším zjevu.

V Masarykově osobnosti bývalo několik překážek, které by jinému byly nadobro znemožnily, aby se stal politickým vůdcem. Nebyl to běžný typ, jaký je rád přijímán shlukem lidu na náměstí. Před válkou byl skutečně tím, čím ho nazývali: outsiderem české politiky. Nerozhodujeme, pro koho to byla hana, zda pro něho, či pro českou politiku, ale rozpomeňme se na příčiny toho: byl to individualista, odmítal jít k úspěchu vyšlapanými cestami, jeho racionalismus mu snad také zabraňoval strhovati větší množství a působiti na citlivost, odpor k frázím ho odcizoval prostředí, které si na fráze zvyklo. Původem to byl muž z lidu, ale kulturou, vzděláním jistě nikoliv. Od davu se odlišoval ostřeji než kdokoli jiný v té době. Choval se nemilosrdně k zamilovaným davovým přesudkům. Lid obvykle miluje teplo. On otvíral okna v národní domácnosti a působil průvan. Měl málo humoru na lidového vůdce, ještě méně bodrosti. Dohromady — cizí pták v hnízdě české politiky. Nebývá výhodné pro vůdce tak nápadně se odlišovati. Grafologové ujišťují, že Masarykovo písmo z té doby má typicky učenecský charakter. Učenec v politice, která byla zvyklá na advokáty. Posuzujeme-li ho politicky, musíme připustit, že kdysi trpěl převahou učenectví. Svou realistickou stranu vedl téměř profesorsky. Tato strana nestala se nikdy velkou také pro jeho některé osobní vlastnosti. Sotva také bylo ho možno nazvati skvělým řečnickým talentem — povážlivý to nedostatek pro demokratického vůdce, který se musí obracet

k množství. Jeho spíše tenký hlas nedovedl pak se zachvívat dojetím ani bouřit, jak se to žádalo. Ale měl dosti osobnosti, aby donutil lidi dávat pozor na obsah řeči. Nebyl prost ani sklonu k dogmatismu: někdy pokoušel se přimět život, aby zpíval tak, jak stojí v nějaké přísné knize předepsáno.

Jeho vůdcovský talent skrýval se v jiných stránkách jeho povahy, které náhle se rozvinuly, když přišla hodina zkoušky, světová válka. Tehdy už lidé nedostávali známky podle toho, zachovávají-li zvyky, dosud domácí v české politice. Masarykovo vůdcovství se zrodilo v mimořádných chvílích války a revoluce. Takový čas, kdy už nestačí řečniti, obvykle zamíchá pořadím osob. Objevuje se, kdo chce jednat, a ten pak rychle vstupuje do popředí. Objevilo se tedy, že Masaryk chce jednat. Plášť učence se poodhrnul, a ukázala se hrud' muže. Mnohý populární řečník se zatím krčil, čekaje, až se bouře přežene. V dosavadním outsiderovi české politiky objevily se především ony vůdcovské vlastnosti, které, jak se projevilo, scházely leckterému dosavadnímu protagonistovi: odhodlanost, odvážnost a bojovnost. Ano, tento profesor, který se stal proslulým velebením mírumilovného Chelčického, objevil v sobě nyní více bojovnosti než populární řečníci, kteří po celý život na schůzích vzývali Černohorce.

Nezáleží patrně na tom, kdo první na nějakou myšlenku přijde, nýbrž na tom, kdo ji dovede uskutečnit. Není pochyby, že na př. strana státoprávně pokroková dříve a neústupněji hlásala revoluci proti Rakousku a lpění na státním právu než Masaryk. Ten dlouho vyjadřoval se o státním právu jen skepticky, a pro otázku revoluce kdysi trochu předělával i Havlíčka, dělaje z něho zásadního odpůrce jakékoliv revoluce, kdežto tento praktický myslitel odmítal jen takovou revoluci, která by se prohrála. Vítězně referuje Viktor Dyk ve svých vzpomínkách, že v posledním rozmluvě, kterou měl s Masarykem před jeho odjezdem do ciziny, Masaryk ustupoval ve všech bodech, pro které se potírali, od revoluce až po státní právo. Ustupoval vskutku — ale kam? Do Paříže, do Londýna, do Ruska, do Ameriky, kde začal organisovat revoluci pro dobytí státního práva. Slavný to ústup z polemiky, a s velikými následky.

Zde, na západě, objevují se v Masarykovi další vůdcovské vlastnosti. Vyjmenujme je: ve styku s masou se oproštuje, učenectví ustupuje do pozadí; schopnost nalézat populární hesla v něm vzrůstá; objevuje se v něm muž z lidu, jímž byl původem; k novému životu procitá v něm ona bytost, která v dětství při císařských honech, kdy se její krajané jako psi rvali o zbytky masa s panské tabule, tak cítila ponížení a nenávisť k pánům, že až plakávala; proto dovede se nyní tak dorozuměti s masou drobného a chudého lidu, z níž se tvořily legie, že nemůže být v jejím srdci zatlačen nikým jiným; dovede pro tyto lidi formulovati i jiná hesla vedle národní svobody (demokratismus, sociální reformy) tak účinně, že oni jsou ochotni nésti kůži na trh; objevuje se v něm talent organisátorský — nebyla malá věc zorganizovati zahraniční

revoluci; ukazuje se jako rozený propagandista; reklama — nebojme se toho slova — kterou provozuje pro českou věc, funguje bezvadně; propagandistické úspěchy jsou jedny z jeho největších; dovede — rovněž nezbytná vlastnost pro vůdce — odhadnout situaci, prohlédnout vratké postavení Ruska a vsadit vše na západní kartu; ví zároveň znamenitě, v jaké podobě musí svůj národ představit světu, aby pro něj získal sympatie; objevuje v sobě i tvrdost, potřebnou k boji; je pro válku až do úplného vítězství, přes všechny oběti; „myslím, že jsem tvrdý,“ říká o sobě sám po letech; i jeho učenecká minulost mu nyní pomáhá k vůdcovské roli; pro svou vědeckou práci je snad jediným známým Čechem na západě a nalézá otevřené dveře u těch, kteří ho znají podle jména; je to jedna z chvil, kdy český národ má prospěch z toho, že jeden z jeho členů neúnavně v sobě pěstoval vzdělání.

Když se vrací domů, není fakt jeho vůdcovství podroben úsudku politických stran jako svrchované instanci. Snad, když měly úplnou volnost, by byly dříve zkoumaly, jak někdy při volbě presidenta dělávají, v kterém měsíci se narodil a narodil-li se v onom měsíci již také jiný slavný český muž, a neumějíce podle ničeho jiného poznati vůdcovskou povahu, hledaly by aspoň, existuje-li toto příznivé znamení; snad by jim byla bývala více vhod některá bezbarvější osoba a snad by byly narychlo vytvořily její idealizovaný životopis; snad by si vymyslely jinou malichernost. Avšak Masaryk se vracel se štítem vítězné revoluce; do síně Národního shromáždění doléhal ještě krok pochoduujících legií. Strany Masaryka volily presidentem nejen proto, že k němu skutečně cítily vděčnost, nýbrž také proto, že musily, nechtěly-li se státi směšnými a ztratiti styk s duší a chápáním lidu. Poměr velikosti činů možných kandidátů byl ještě zcela jasný. Musí uplynouti sedmáct let, aby některé strany se odvážily domnívat, že narychlo, ve třech dnech uveřejňované fotografie nějakého muže mohou založiti vážný nárok na presidentský úřad.

Tehdy, když se vracel, byla jeho vůdcovská role na vrcholu. Nikdo by se nebyl odvážil mluvit s ním jinak než se svrchovanou uctivostí. Nikdo také by se neodhodlal odmítnouti jeho radu. Musilo opět uplynouti oněch drobných sedmáct let, aby největší československá strana opovážila se prohlásiti za soukromý názor poslední radu, kterou tento vůdce, opouštěje velitelský můstek, dává svému národu. Ani to nebylo možno, dokud poměr činů byl všem zcela zřejmý. Tehdy mnohem spíše by bylo za soukromý názor považováno smýšlení agrárních lihovarníků.

V jakém rozsahu udržela se Masarykova vůdcovská role doma? Pomalu se zmenšovala, jak musíme říci. Ze čtyř příčin: vzdáleností od boje v některých lidech vysychala vděčnost, kterou zprvu tak živě cítili; mír, jak Holeček praví, podporuje malichernost a sobectví; národní společnost, za revolučního odboje značně jednotná, postupně se rozrůžňovala, a byly činěny pokusy přiřknouti Masaryka jediné skupině a dovoliti pak skupinám ostatním smělost vůči němu; konsolidací politického života v republice nabývali jiní političtí vůdcové sebevědomí a počínali jednat samostatně; přibývajícím stářím omezovalo počet úloh, jimiž Masaryk byl schopen se zabývat.

V prosinci r. 1918 ovšem ještě nic z toho nebylo. Tehdy vůdcové domácí politiky horlivě přivolávají Masaryka do republiky. Trochu mají trému před svou nezkušeností, trochu se chvějí před radikálním dělnictvem, a ministerský předseda dr. Kramář píše do Paříže Benešovi téměř ve jménu republiky, aby Masaryk co nejdříve přijel. Vidí v něm jediného muže, který neztratí autoritu, postaví-li se před dělníky. Sám sobě nedůvěřuje, že by v této roli obstál. A Masaryk svolil, aby byl tímto způsobem exponován: jezdil do továren mluvit k dělnictvu a uklidňovat. Byla to doba, kdy hájil demokracii proti levici. Měla potom přijít také doba, kdy ji bude musit hájit proti pravici.

První vlády republiky zřetelně doplňovaly svou vratkou autoritu autoritou Masarykovou. Jemu svěřovaly vyjednávat s opozicí, když tato s ministerským předsedou mluvit nechtěla; jeho prosily, aby jim opatřil většinu ve sněmovně, kterou by bez něho nezískaly. Za vlády Tusarovy a první vlády úřednické byl Masaryk skutečným vůdcem více než kdokoli jiný. Jedná se stranami místo ministerských předsedů i obrací se četnými projevy k veřejnosti. Kdykoliv tehdy československá politika ocitla se v koncích — a ocitla se tam často v oně chaoticke době — šlo se na Hrad o radu a o pomoc. Tehdy vrcholil Masarykův vliv v republice.

Na začátku roku 1921 je přepaden krutou nemocí, která ho na čas vyřadí z řízení státu. V té době vzniká sdružení vůdců pěti největších československých stran, známé pod jménem Pětka. Když toto sdružení docela se upevnilo, když nabylo sebevědomí tím, že vytvořilo pevnou vládní většinu a rozřešilo několik obtížných úkolů, dostavil se nevyhnutelný následek: zmenšení presidentova vlivu na vnitřní politiku. Avšak on dívá se na to bez žárlivosti. Dokonce v jednom ze svých novoročních projevů Pětku vychvaluje, v době, kdy veřejnost ještě neví, co si má o tomto útvaru mysliti. Spatřuje v tom, že vůdcové stran dospívají k samostatnosti, nevyhnutelnost, dospívání československé politiky, a těší se spíše z toho, neboť navždy uvěřil v demokracii a ví, že demokracie nemůže býti založena na jediném člověku. Je nutno vytvořiti systém, celý sbor schopných a samostatnému jednání navyklých vůdců.

Od té chvíle nebylo správně Masarykův vliv ve vnitřní politice přeceňovat. Vedení zahraniční politiky zůstalo v jeho rukou až do konce — zde si vůdcové stran sami nedůvěřovali, obávali se, že by se dopustili chyb. Ale v řízení politiky vnitřní stavěli se někdy i do vědomé konkurence k Masarykovi, tu a tam omezovali i volnost jeho projevů. Při jmenování prvních dvou vlád republiky psal Masaryk nastupujícím ministrům známé obsáhlé jmenovací listy, v nichž jim narýsoval celý program jejich činnosti. Zdálo se, že se to stane tradicí, avšak Švehla ji přerušil, pokládaje za úkol koalice, nikoliv presidenta, aby vládě dodávala směr. Od té doby zachovával Masaryk jen suchou úřední formu jmenovacích listů: propouštím — jmenuji . . Masaryk ani jako prezident nerozešel se se svou žurnalistickou minulostí. Vždy věřil v sílu časopisů, založiti týdeník patřilo mezi jeho potěšení. Psal do novin i jako prezident, dokud Švehla mu nerozmluvil také tuto činnost. Potom psal Masaryk někdy už jen tajně. Ale ministerský předseda měl bystrý zrak pro jeho styl, pro

hlédl zakuklení a opět intervenoval. Aby vyhověl povinnosti zdržlivosti, jak mu ji Švehla vložil a snad i uložil, i své nepřestávající touze psát, psal Masaryk po nějakou dobu pod různými značkami aspoň referáty o anglické a americké beletrii. V „Přítomnosti“ jich před několika lety vyšlo mnoho sloupců.

Chceme-li přesně vystihnouti poměry, musíme konstatovati, že od roku 1922 byl stát více veden Švehlou než Masarykem, na štěstí Švehlou, který svědomitě zkoumal Masarykovy připomínky. Bylo to zajímavé setkání dvou duchů: ideologa s praktikem. Někdy nikoliv jen setkání, nýbrž také srážka. Nelze říci, že jen Masaryk měl vliv na Švehlu. Také Švehla na Masaryka. V tomto vzájemném působení převažoval na začátku patrně vliv Masarykův, později Švehlův. Kdyby ministerským předsedou byla bývala osobnost slabší, byl by se tím Masarykův suverénní vliv na vnitřní politiku prodloužil. Avšak síla Švehlovy osobnosti je známa. Byl to také skutečný budovatel státu. Ostatně nebyla v Masarykově bytosti stránka, která by ho uschopňovala dospěti k odbornictví ve věcech hospodářských. Také to ho poněkud stavělo stranou v době, kdy hospodářské problémy bývaly osou politiky.

Vytlačen takto poněkud z politiky vnitřní, zůstal svrchovaným vůdcem politiky zahraniční. Zde bychom byli bez jeho moudrého vedení patrně napáchali mnoho osudných chyb. Místo toho nabyli jsme vážnosti větší, než nám snad přísluší podle velikosti státu. Ve znalosti Evropy a světa nikdo se s ním u nás nemohl měřiti, a míti takového muže v čele, bylo obzvláště důležité pro stát, v němž diplomacie byla nejmladším ze všech zaměstnání. V zahraniční politice byl Masaryk pro republiku prostě nenahraditelný. Masaryk v tomto případě ovšem znamenalo Masaryk + Beneš. Z jejich rukou přijímali politické zahraniční rozhodnutí už hotová, poněvadž mimo dra Hodži nebylo mezi nimi nikoho, kdy by o nich samostatněji přemýšlel. Dr. Kramář pak sice o zahraniční politice skutečně také přemýšlel samostatně, avšak zároveň tak chybně a pro stát tak riskantně, že to bylo každému zřejmo a že nikdy nebyla sněmovna v pokušení dáti za pravdu jemu proti Masarykovi.

Masaryk a Beneš úspěšně nahradili mladé republiky všechnu diplomatickou tradici, která jí úplně scházela. Také důležitý styk s cizinci byl v jejich rukou. Masaryk přijímal u sebe většinu cizích politiků, žurnalistů, profesorů, spisovatelů a filosofů, prostě proto, že často nebylo nikoho jiného, kdo by je byl přijal a s nimi mluvil. Vykonával za naši nevyspělou společnost reprezentativní povinnosti, dal se k dispozici pro úkol společenský. Jen málo lidí ví podrobně o ceně propagační práce, kterou tím vykonával. V zahraniční politice byl Masaryk naprosto neústupný, pokud šlo o osobu zahraničního ministra. Považoval za naprosto nezbytno pokračovati v tradici, která byla zahájena, a vládní koalice se dozvěděla, napadlo-li ji jednou nebo dvakrát se na to zepat, že nemůže míti Masaryka prezidentem, nebude-li míti Beneše zahraničním ministrem. Proto ho také doporučil za svého nástupce: tolik mu záleží na diplomatické tradici, již spolu vybudovali, tolik na tom, aby v čele státu stál muž, jenž dovede rozumně

analyzovat světovou situaci a poznati, na čí stranu se má Československo postavit a jakých metod má k tomu užívat.

Psychologičtí a političtí spisovatelé, kteří se tím zabývali, rozlišují celkem asi šest typů vůdců: 1. odváživci, útočníci, rváči; 2. velkorysí organisátoři; 3. konciliantní zprostředkovatelé; 4. čistí idealisté a moralisté; 5. despota a fanatikové; 6. chladní počtáři. Je přirozeno, že vlastnosti jedné skupiny někdy přesahují do skupiny druhé. Ale držíme-li se hlavních rysů, zdá se nepochybným, že sto lidí ze sta, kteří pozorovali Masaryka, zařadí ho, jako slavné prezidenty americké, Lincolna a Wilsona, k vůdcovskému typu, který je tu uváděn na místě čtvrtém: idealista a moralisté.

Sám základ jeho vůdcovství třeba hledati v tom, že vnašel idealismus do politiky. Ať ho při tom političtí praktikové uposlechli nebo ne, on zůstával vůdcem před veřejností, neboť on o svém pojetí mohl přede všemi mluvit, kdežto oni musili mlčeti. Praktikové ho někdy podečňovali, ale pozor! Byl by se svými idealistickými hesly mohl rozpoutati velkou bouři, která by praktiky smetla. Národ, ať vědomě, ať podvědomě, touží po charakteru. On svou činností vytvářel charakter českého národa. Byl to nejsilnější činitel charakterotvorný, jaký jsme kdy měli. Na tom nezáleží, že političtí praktikové během času omezili jeho vliv v domácí politice. I tak jeho hesla projížděla národu kostmi a činila jeho krev červěnější. I když později v konkrétních věcech více vedli a rozhodovali jiní, on nepřestával býti vůdcem, neboť nesmírně více než oni dotýkal se ethosu národa. Pro své idealistické vlastnosti, pro ryzost svého charakteru hodil se spíše než kdo jiný k uctívání. Lid věřil v jeho spravedlivost a, zmaten často některými zjevy, utěšoval se, že v republice je aspoň jedno místo, kde vždy panuje čistota smýšlení. Veliká to síla, i když není podepřena žádnou stranou a žádnými hlasy v parlamentě!

Masaryk měl pozoruhodnou schopnost vůdcovskou: dávat účinná hesla. Mnoho z nich, jako „demokracie je diskuse“, „nebát se a nekrást“ nikdy nepřestanou blouditi touto zemí. Muž, který kdykoliv v budoucnosti bude se v Československu snažit o morální reformu, nebude se cítit zcela osamělým, poněvadž před ním zde působil Masaryk a vočkoval značné části lidu touhu po mravní dokonalosti. Jeho výklad světové války snad neobstojí před chladnými očima historikovýma, ale morální hesla, která z toho ne zcela přesného výkladu vytěžil, vlála nad revolučním hnutím jako duchovní prapor. Dovedl svým demokraticko-humanitně-sociálním ideálem vytvořit frontu za války i po ní. Jeho hesla povedou národ, i když už není prezidentem. Význam mnohých politických vůdců, stejně jako herců, pomíjí úplně s jejich odchodem z činnosti: nedělali více, může řešiti konkrétní situace. Avšak Masaryk vedl dialog se světem, jenž nikdy nebude zapomenut.

Jakožto moralista byl Masaryk často více vůdcem mravního citu národa než státu. Bylo to jedno z polí, na němž jeho vliv byl prakticky značně omezen. Jeho puritánské názory na čistotu veřejného života Švehla odmítal. Sám jsa osobně čistý, nechtěl Švehla ke všem počátečním bojům a zmatkům, jimiž republika byla stížena, přidati ještě neúprosný boj o čistotu.

Ríkal, že čistiť sa má až v sobotu, nikoliv už v pondelí. Jsa často skličovaný slabosťou vládného režimu, proti nemu sa stavela mnohonásobná oposice, priblížil sa k stanovisku ktoréhosi maďarského ministerského predsedu: je treba pripoutávať lidi k režimu treba hmotnými výhodami. Hněval se, když pro aféru peněz z lihového fondu Masaryk odmítl předsedovi senátu Práškoví podat ruku. Jaké to neštěstí — mysliť si skoro — ať už je pravda jakákoliv; proč ke všem obtížim máme míti ještě tu, že vypukne konflikt mezi prezidentem a předsedou senátu! Ostatně sama kariéra Jiřího Stříbrného je dokladem, že Masaryk svými moralistickými ideály neovládl naši politiku úplně, ačkoliv ovšem na druhé straně Stříbrného pád nasvědčuje tomu, že tyto ideály přece dostatečně pronikly do veřejného mínění a působily v něm, i když praktikové by byli mnohé raději přehlíželi.

Jako z leckterých jiných světových vůdců, tak i z Masaryka se stal symbol. Nepůsobil už jen tím, čím skutečně byl, nýbrž také tím, co si do něho lidé vkládali. Na štěstí pro jeho nesmrtelnost vkládal si lid do něho svou potřebu idealismu. Proto poverde ještě, i když už dávno nebudeme mluvit ani psát. Švehlovi, jenž se neklamal o základních potřebách státu, bylo nepředstavitelno, že by tento symbol mohl býti odstraněn. Je známo, jak proto účinně ukončil roku 1927 debatu o presidentské otázce, která se rozpředla mezi pravici a levici.

Národ dá se vésti praktiky a oportunisty, a v některých chvílích je dobře, že se jimi dá vést. Ve chvílích, kdy je třeba opatrnosti. Ale při tom nemizí z něho potřeba někoho ctít, na někoho navěsit všechny svůj vlastní idealismus. Nebylo v republice osoby vhodnější k uctívání nad Masaryka. To, čím byl, i to, co v něm lidé viděli, vytvořilo masarykovskou tradici. Tato tradice přetrvá nás všechny. Bude sílit ještě tehdy stát, až už nikoho z nás dnešních nebude.

F. Peroutka.

poznámky

Bez něho

Jak prostě a samozřejmě žil a pracoval, tak prostě a samozřejmě odešel. Bez vnějšnosti, bez pathosu ustoupil, když vykonal povinnost, když dosloužil. Neboť tento veliký vůdce opravdu celý život sloužil. Krásné heslo rytířů „Ich dien“ mohlo být i jeho heslem, kdyby si byl ne zvolil jiné — „Pravda vítězí“. To je ostatně druhá stránka téže věci, neboť čemu jinému mohl rytíř sloužit než pravdě — Bohu a vlasti, utiskovanému člověku, ubíjenému právu, potlačované lidskosti? To byla ta pravda, za níž Masaryk celý život šel, již věrně, statečně a pevně držel až po kraj svých sil.

Rozloučil se s úřadem slovy monumentálně prostými: „Dá-li Bůh, budu se na vás ještě chvíli dívat, jak to vedete.“ Ani věřit se nechce, že tento činný, rozhodný, bojovný muž se na nás bude už jen dívat, nikoli řídit, vládnout, přikazovat. Naplnil se čas. Z toho, co posud nosíme v nejživější paměti, co nám tkví a bude tkvít ve vzpomínce po všechem život, stává se na jedinou, jakoby přes noc, historie: z tříště podrobností vystupují velké linie, co bylo odděleno, spojuje se, co se zdálo náhodné a kusé, dostává smysl. Události se pořádají a seskupují kolem svého středu, jímž byl Masaryk. V sluchu nám ještě zní jasot davů, které vítaly jeho návrat před sedmnácti lety, a před očima mijejí nescíslné události ze života státu — každá z nich je nějak spojená s Masarykem. Teprve teď, když se vzdaluje, si uvědomujeme, jak silně byl přítomen, jak vyplňoval náš ži-

vot, jak vládl našim myslím, aniž jsme o tom často věděli. Je to jakoby včera, co jsme ho viděli na koni, při přehlídkách vojáků, na triumfálních cestách po republice, na pražských ulicích, při audienciích, ve výstavních síních. Všude ho bylo plno, i tam, kde nebyl fyzicky přítomen! Žili jsme jakoby v magnetickém poli jeho duchovní síly. Ovládl mysl národa tak, jak žádný jiný člověk dneška a jak ji nikdo dlouho před ním neovládl a dlouho po něm zase neovládne. Nám živým, kteří jsme měli štěstí dýchat s ním jeden vzduch a jejichž život spojilo pouto času s životem jeho, nám živým už nikdo Masaryka nenahradí. On zůstane naší láskou až do konce našich dnů, a učiníme také všechno, abychom jeho památku a aspoň kus jeho ducha odezdali neporušené budoucím.

Představíme-li si, jak Masaryk žil a pracoval, musíme myslit na ty kiplingovské hrdiny, kteří se mnoho neptají, jak a co, a kteří prostě a tiše konají svou povinnost. Masarykovi ovšem nepředpisovaly jeho povinnost autority, nýbrž svědomí a rozum. Ale je třeba vždycky pamatovat, že to nebyly svědomí a rozum romantického titana, který ve vzpouře proti všem ráďdám otřásá zemí a nebesy a zdvihá pěsti proti Bohu. Masaryk není takový individualista, který uznává jen sebe. Rozmlouval přes propasti let a staletí s velkými duchy vzdělaného lidstva, od Platona až po Marxe, a byly to často rozmluvy a hádky až dramatické. Jen jeden byl, s nímž se Masaryk nikdy nepěl, ježž prostě přijímal s otevřenou duší a ježž uctíval modlitbou a prací — Ježíš Nazaretský. Jeho učení prožil a procítil Masaryk jako málokdo z dnešních Čechů, a přijímal-li něčí autoritu bez výhrad, byla to právě jen autorita toho, který se narodil na slámě a jemuž sluší podle Masaryka dát přednost před césary.

Není to jen bohatství myšlenek a činů, které nám Masaryk přinesl svým životem a svým příkladem, nýbrž i velké bohatství citové a mravní. Nikdo tak nedovedl spojit národ ve věrnosti a oddanosti, nikdo jiný se nemohl stát přímo symbolem toho, co je v nás nejlepšího, než právě on, člověk přímý, dobrý, pravdivý a prostý.

Jeho poslední slova jako presidenta platila spravedlnosti, již je potřebí zachovávat ke všem občanům, ať jsou kterékoliv národnosti. A spravedlnosti platil i jeho poslední presidentský čin — amnestie. Jako skutky praktické humanity svou politickou dráhu začínal, tak ji jimi i uzavřel, až do posledka věren svým starým ideálům, až do posledka rytíř lidskosti, jak vždycky býval. A protože je člověk praktický, který myslil a myslí na to, co a jak dál, doporučuje nám jako svého nástupce toho, o němž ví, že je nejlépe připraven, aby chránil tradici státu, a posílá nám povzbuzení na další cestu, po níž už budeme kráčet bez jeho vedení, ale s jeho jménem na rtech a s jeho odkazem v srdci: „Mám plnou důvěru, že vše půjde dobře.“

Jistě půjde, dokud zůstaneme věrní dílu a čuchu Tomáše Masaryka!

Z. S.

Mají se socialistické strany sloučit?

Není hned tak živého přání v duších prostých socialistů nad přání, aby došlo k spojení všech socialistických sil v republice. Kdybychom však šli do kterékoliv socialistické strany a rozmlouvali o této věci s jejími příslušníky, poznali bychom, že by nebyli příliš nadšení, kdybychom jim řekli, že vedení stran se rozhodla — na příklad — likvidovati 1. lednem počínajíc samostatné strany a svolati sjezd, který by provedl sloučení socialistických stran. Příslušník sociální demokracie by si těžko zvykal na myšlenku, že od 1. ledna bude sedět u jednoho společného stolu s národním socialistou, kterého nemá příliš v lásce. A stejně by se sociální demokrat těžko smířoval s myšlenkou, že za několik týdnů bude sedět za jedním stolem s komunistou, s kterým si vyměňoval slova velmi ostrá. Nebudeme se dovolávat toho, že zvyk je železná košile; politické strany nejsou jen zvykovými institucemi. Mezi socialistickými stranami jest mnohó, co nelze lámat přes kolena a nelze překonati proklamací. To neznamená ztrácti tento cíl s očí. Znamená to jen počítati s politickými stranami tak, jak jsou. Nejsou tu jen rozdíly programové. Jsou tu rozdíly v tom, čemu bychom mohli říci: temperament politické strany. Souvisí to s jejich vývojem a s jejich sociálním složením. Situace: na levici komunisté, v středu sociální demokraté a na pravici čl. národní socialisté — není dána jenom programem těchto stran; je podložena sociálním složením stran.

Mezi českou a německou sociální demokracií není dnes rozdílů programových a není ani rozdílů v sociálním složení těchto stran. A přece sotva kdo by chtěl přijíti s návrhem na sloučení těchto stran. Stačí dobrý společný postup. To platí také tam, kde by šlo o otázku sloučení národních socialistů a so-

ciálních demokratů. Není vyloučeno, že po proklamaci sloučení těchto dvou stran bychom neměli jednu společnou stranu, ale strany tři; tedy vše jiné, jen ne zjednodušení. Vznikla by společná strana, ale na jejich křídlech dvě nové frakce těch, kteří by zůstali věrní původním stranám.

Máme proto pustit myšlenku sloučení socialistických stran z hlavy? Je to myšlenka, kterou by poškodil ten, kdo by příliš spěchal s jejím uskutečněním. Stačí zatím, pronikne-li ve všech stranách přesvědčení o nutnosti společného postupu. Jest potřebí jakéhosi nepsaného paktu o neútočení mezi socialistickými stranami. To nevylučuje vzájemnou kritiku. Naopak. Lidé, kteří se jednou chtějí sejít ve společné domácnosti, musí si umět říci pravdu do očí. Musí to být kritika ve prospěch socialismu a ne kritizování straníka, který pro svoji stranu nevidí socialismus.

V. G.

Styl a člověk

„... Pro nás bylo otrávení našeho předválečného patriotismu poválečným materialismem, posíleným vítězstvím ruského bolševismu speciálními poměry našeho národa, nezvyklého svobodě a odpovědnosti za stát, i ovládnutím veřejné a státní moci těmi vrstvami národa, jež byly vychovány materialistickými hesly, třídní nenávisí a touhou využítkovatí do dna třídní číselné převahy po útrapách dlouhé války, to otrávení našeho veřejného života bylo pro nás tím nebezpečnější, že tím byla ohrožena stabilita a budoucnost státu, který za svou samostatnost měl co děkovati jen a jen našemu národnímu idealismu...“

Dr. Karel Kramář v „Nár. Listech“ 17. 11. 35.

Jak myslí člověk, který takhle píše?

Hkb.

politika

Zdeněk Smetáček:

... a jak to vidíme my

(Odpověď na hovory s henleinovci o německo-československém poměru.)

Podali jsme v 48. čísle „Přítomnosti“ názory sudetoněmecké strany na mezinárodní orientaci Československé republiky a zejména na její poměr k Německu. Reprodukovali jsme věrně mínění sudetoněmeckých vůdců. Je třeba, abychom na ně stejně otevřeně odpověděli.

Začneme od konce, od přání Henleinových stoupců, aby se s nimi začalo na české straně mluvit jiným tónem. Jsme stejně jako oni přesvědčeni, že je toho vskutku potřebí, a hodláme se podle toho řídit. I nám se zdá, že značná část onoho podezřívání a osočování, jímž byla jejich strana zahrnována, byla zbytečná, ač nemůžeme připustit, že jsme tím vinni jen my. Časová spojitost s událostmi v Německu, některé úteky zdejších Němců za hranice a podobné věci musely podnítit naši ostražitost. Ale i nám se zdá, že máme k sobě navzájem jinou hlavní povinnost než se podezřívát, totiž učít se jeden druhého chápat a rozumět si.

Demokracii můžeme definovat všelijak — jako vládu lidu, jako parlamentní soustavu, jako důvěru ve vůdce. Ale jejím nehlubším základem je patrně prostá víra, že dva lidé, právě proto, že jsou to lidé, si mohou a musí nakonec porozumět; že je něco nad námi všemi, co nás spojuje — katolíky s protestanty, komunisty s fašisty, socialisty s nacionalisty, Čechy s Němci. To něco nad námi je dobrá vůle a lidskost. Nemáme-li v ni víry, necítíme-li ji v srdci jako nutkání přijít navzájem k sobě a říci si rozumné slovo, nemařme času a pustme se raději hned do sebe. Ale jsou-li naše srdce silna touto vírou, nezanedbejme nic z toho, co nás může sblížit. Dostaneme-li se na tuto základnu sdílnosti, máme už na polovic vyhráno, neboť tam, kde mají lidé zájem na

tom, aby si něco pověděli, budou také nepochybně předpokládat, že je to něco platné.

Chceme dnes s německými partnery sdělit své myšlenky, úzkosti i naděje, pokud se týkají našeho poměru k dnešní německé říši a k německému národu.

Proč se cítíme ohroženi?

Říkáte nám, že žijeme v jakési psychosy strachu před Německem. Ano, to docela přiznáváme. Jde však o to, zdali je to psychosa nebo něco jiného, zdali je to pocit odůvodněný nebo nemístný. Vy říkáte, že nemístný, a už napřed vyvracíte naši námitku, která je docela nasnadě, totiž citáty z Hitlerova „Mein Kampf“. My se zase domníváme, že máme pro své obavy některé důvody velmi podstatné. Než vám je začneme vykládat, musíme vás prosit, abyste se snažili být psychologové a vmyslili se do mentality malého národa, jehož života bylo v dějinách už několikrát namále. Po Bílé hoře na příklad chybělo jen málo, a byli bychom zmizeli ze seznamu národů. Nebo si vzpomeňte, jak se nám vedlo za Marie Terezie a za Josefa II., co to dalo práce, než byl obnoven český spisovný jazyk, než byla vybudována literatura, školství, zkrátka to všecko, co se shrnuje pod jménem obrození. Nebo jak na tom byli Slováci před pouhými dvaceti lety! Teď jsme si společně vybudovali stát a při tom je nás všeho všudy asi 10 milionů. Nedivte se tedy, že je nám všelijak, když slyšíme tak veliký hřmot v sousedním německém kólosu.

Suďte ostatně podle sebe. Je vás v Německu 60 milionů, v Rakousku 7 a půl, u nás přes 3, ve Švýcarech také miliony, v Itálii 230 tisíc, něco v Polsku, něco v Maďarsku, něco v Rumunsku, Rusku, skoro v každé zemi nějaká trocha. Spočítáme-li to, vydá to nějakých 80 milionů. A přes to, že je vás tolik, vám to stojí za to, zachraňovat kdejakou německou dušičku a žalovat před světem na Poláky, na nás a na kdekoho, že vás chceme odnárodnit. I z Německa slyšíme, že je váš národ všude ohrožen a že je potřebí, aby se sbíral k obraně. Cítí-li se ohrožen tak veliký národ jako německý, jak se nemá cítit ohroženo deset milionů Čechoslováků?

K tomu ještě připočtete, že nejsme se svým pocitem ohrožení nebo psychosy strachu, jak tomu říkáte, sami. Všecky země kolem Německa jsou znepokojeny: Rakousko, Itálie, Francie, Anglie, Dánsko, Holandsko, Polsko, Rusko, ba i to klidné Švédsko. Naše psychosa strachu tedy není izolovaný úkaz, nýbrž spíše cosi jako část obecné reakce světa na příchod hitlerismu.

Německé horečné zbrojení, o němž se také zmiňujete a jemuž předpovídáte meze, dané hospodářskou únosností říše, nikterak ovšem nepřispívá k uklidnění. Kdo vidí tuto vojenskou píli, musí se přece ptát, kam směřuje a proč se vůbec tolik rozvíjí. Nehodláme Německu upírat právo, aby mělo přiměřenou armádu, ale zbrojí-li takovým tempem jako nyní a ozývají-li se z něho všelijaké hlasy o potřebě prostoru, je nám těžko věřit, že za tím vším nejsou nebezpečné plány. Za takových okolností, jak snad připustíte, by to byla skoro velezrada, kdyby se odpovědní státníci nehleděli připravit na všecky možnosti. Co se tkne hospodářských mezí německého zbrojení, jsou, jak se zdá z Schachtových projevů, už i v Německu obavy, že byly překročeny. Což je jen o důvod víc, abychom si dali pozor. Právě jako nacionalisté snad pochopíte, co to znamená ohrožený národ.

Vždycky jsme si byli vědomi, že jsme hospodářsky s Německem silně svázáni, a nic bychom neuvítali

upřímněji, než kdyby bylo možno navázat staré styky. Ale nikde, jak víte, nebyla autarkie hnána do takových krajností jako v Německu (zase se můžeme tázat: Proč?). Všude jinde se autarkie cítí jako vnučené zlo, jenom v Německu byly vymyšleny zvláštní teorie, aby toto zlo vylíčily jako dobro. Zjistíte není přehnána domněnka, že také tyto snahy po soběstačnosti souvisí se zbrojní politikou Německa.

T a F r a n c i e !

Z toho, co bylo řečeno o našich pocitech nedůvěry a nejistoty, vyplývá docela logicky naše orientace k Francii a k oné mezinárodní soustavě, která se obyčejně spojuje s jejím jménem. Vaše nechuť k Francii nemá jen příčiny politické, nýbrž také a snad hlavně příčiny ideologické. Vidíte v ní představitelku onoho kulturního typu, který se vám pod vlivem německého novoromantismu zdá jako hamižný, atomistický, pokrytecký. Pro nás právě naopak tento kulturní typ znamená nesmírně mnoho kladného. To není jen politický prospěch, který nás pojí s Francií, nýbrž také hluboké příbuzenství kulturní. Podívejte se trochu na naše dějiny, zvláště na obrození a XIX. století, na naše výtvarnictví, na literaturu a pochopíte to. To je tak silné a živé faktum jako to, že vy se cítíte kulturní částí národa německého. Mimo to, že jsme jejími spojenci, máme Francii také rádi.

A teď důvody praktické! Zapomeňte na chvíli, že jste Němci, a podívejte se potom na mapu. Bez dlouhých debat pochopíte naši politiku. Uvidíte nevelký stát ve velmi nevýhodné strategické poloze, který se sotva může sám ubránit kterémukoli silnému nepříteli. Co bude takový stát dělat? Bude hledět, aby se zařadil do soustavy, která by měla zájem na jeho existenci a která by mu pomohla, aby se ubránil, kdyby došlo na nejhorší. Taková soustava je dnes v Evropě jenom jedna, ta, která je vyznačena jmény Francie, Malé dohody a Sovětského svazu. Ať smýšlíte o Německu jakkoli lichotivě, to snad nebudete předstírat, že by bylo ochotno tasit za naši nezávislost meč. A vidíte, ta Francie, na niž se mračíte, a to bolševické Rusko, na něž hlasitě hubujete, k tomu ochotny jsou. Nemyslíte, že tohle nám za něco stojí?

Říkáte, že zakrátko přijdou ve Francii k veslu noví lidé, kteří se budou čerta starat o Československo a kteří se dorozumí s Německem na vlastní pěst. Jenže skutečnost je poněkud složitější. Máte pravdu jen potud, že by se Francie mohla s Německem samostatně dohodnout, kdykoli by si přála. Proč to ještě neudělala? Protože by na jedné straně získávala a na druhé ztrácela. Získala by na jistou dobu bezpečnost před německým útokem, ale ztratila by své vedoucí pevninské postavení, které jí dává společná politika s Malou dohodou a s Ruskem. Sama není totiž Francie dost silná, aby si takové postavení udržela. Nemyslete tedy, že záleží jen nám na Francii. Také jí záleží na nás. Proto není Německu možno umluvit s Francií bezpečnost dvoustrannou, nýbrž jen kolektivní. Jen jediná věc by mohla otřást francouzským spojeneckým blokem a snad jej i rozložit — nepochybná mírumilovnost Německa. Čím víc bude možno Německu věřit, tím víc se bude uvolňovat kruh kolem něho.

„V ý p a d n í b r a n k a b o l š e v i s m u.“

V těchto třech slovech je celý váš argument proti našemu obrannému (a jen obrannému!) spolku se So-

větským svazem. Patrně vás nepřesvědčuje psaný text smlouvy. Uvažte tedy toto: pro obranný spolek s Ruskem nejsou snad jen komunisté, jak by se slušelo, kdyby byla pravdivá vaše teorie o výpadní brance, nýbrž i katolíci, agrárníci, živnostníci, vesměs krutí nepřátelé bolševismu. Lze si myslet, že by se všichni tito konservativní lidé dali tak velice bolševiky napálit? Je třeba ostatně připomenout i to, že jsme to nebyli my, kteří jednání s bolševiky začali. Byl to, jak je vám známo, konservativní Francouz Barthou, který je přivedl do Společnosti národů, a první s nimi uzavřela smlouvu Francie. My jsme se potom připojili. Tyto smlouvy měly být prvními základy k obranné soustavě, známé podle jménem východního paktu. Jsou jen torsem, které zůstalo z tohoto velkého plánu.

Všecky naše spolky jsou čistě obranné. Náš zahraniční ministr byl v tomto ohledu zvláště opatrný a při stylisaci smluv velmi pečlivě dbal toho, abychom se nezavázali k ničemu, co by vybočovalo z rámce pouhé obrany. Tak malý národ jako je náš ostatně ani útočnou politiku dělat nemůže. Přípravoval by si tím jen zkázu. Věřte nám, že na nikom ve světě nic nechceme než svatý mír a pokoj. Víme, že je nás málo a že jsme odkázáni na cizí pomoc, kdyby nás někdo napadl. Proto se snažíme, aby naše celková státní politika doma i za hranicemi byla jasná, slušná, spravedlivá, protože pro nespravedlivý stát nikdo v hodině nebezpečí nehne ani prstem. Československá věc musí vždycky obstát před mravním soudem vzdělaného světa, to je zásada, které nás učil Masaryk. Jsme silní, pokud máme na své straně svědomí světa, jsme slabí, jakmile tuto podporu ztratíme.

M a l o n ě m c i a M a l o n ě m e c k o .

Rádi slyšíme, že jste se vzdali velkoněmecké myšlenky a že uznáváte naše hranice. Chtěli bychom tomu rozumět tak, že se ze svobodné vůle a z ohledu na spletité národní a historické okolnosti ve střední Evropě rozhodujete žít trvale s námi, a nejen že se podrobujete trpně osudu, který vás s tímto státem spojil. Jinými slovy: že svým přiznáním k československému státu provádíte sebeurčení.

Co však máme říkat vašemu názoru, podle něhož je dnes i německá říše státem „maloněmeckým“? Bereme do rukou pověstných pětadvacet programových bodů Hitlerovy strany a vidíme, že první z nich praví toto: „Žádáme sloučení všech Němců ve Velkém Německu.“ Ani už nechceme vzpomínat Hitlerova „Mein Kampf“. Marně hledáme v politické literatuře nynějšího vedoucího směru: nikde nenalzáme ani slova o tom, že německá říše netouží po Rakousku ani po jiných německých územích sousedních států. Pro opačnou touhu vám však nalezneme literárních dokladů, kolik je libo. Vy ovšem namítáte: „To je literatura, papír, musíte se dívat na činy a na praksi, chápat politiku dynamicky.“ Snažíme se horlivě, ale přece jen se musíme tázat (je-li dnes praxe opravdu taková, jak říkáte), co tedy překáží, aby byl změněn i ten kus papíru? Jaké jsou tu důvody pro to, aby mezi praxí a papírem byl zachováván tak veliký rozpor? Obyčejně to bývá obráceně: státy vedou krásné řeči a dělají nekalé skutky. Tady vede stát naopak pobuřující řeči, zatím co proti jeho praxi prý nelze nic namítat. Chápeme, že není ochoty přizpůsobovat krásné řeči nekalým skutkům a připojovat k nepěknému jednání ještě neslušnou mluvu, ale nedovedeme pochopit, proč by se k slušnému

jednání neměla připojit také přiměřená řeč. Co by to znamenalo, kdyby se takové slovo ozvalo právě z úst Hitlerových! Dokud se neozve, dokud bude nesoulad mezi řečmi a skutky, nevíme, čemu máme věřit, a musíme být připraveni na všechno.

Československo-německá společnost.

Dáváte praktický návrh, jak připravit sblížení mezi Československem a Německem: aby byla založena československo-německá společnost. Návrh je sám o sobě dobrý, ale jsou některé překážky, které se mu staví v cestu. Obdobné společnosti, na které ukazujete, britská, francouzská, španělská atd., odvozuji svou existenci z toho, že jsou mezi Československem a každou z oněch zemí styčné kulturní body, na nichž lze stavět a jež možno rozvíjet. V samé myšlence kulturní vzájemnosti je obsažena jistota, že je konec konců jedna pravá a mezinárodní kultura, na níž a v níž se vzdělaný svět může shodnout. Není-li takové kultury, je marné všechno sblížování. V Německu však pozorujeme po hitlerovském převratu nikoli víru v mezinárodní kulturu, nýbrž nejhorší kulturní separatismus. Plnými ústy se hlásá nauka, že složení krve rozhoduje i o povaze kultury a že národy s různou krví jsou si myšlenkově vzdáleny jako dvě stálice. Německo je nadšeno, že se mu podařilo „překonati“ římské právo, a zavádí si paragrafy, nad nimiž svět trne. Všecko, co přišlo ze západu, je mu prohnílé a pokrytecké a tedy pryč s tím! My jsme se v posledních sto letech vyvíjeli opačně: zatím co Německo spěchalo, aby bylo od západu co nejdále, my jsme se snažili, abychom mu byli co nejbliž. Nechceme tvrdit, že s Německem nemáme nic společného. Všecky zbytky kulturního evropanství se hitlerovcům ještě, díky bohu, nepodařilo potříti. Ale nelze popírat, že Němci a my jdeme kulturně každý jiným směrem. Není mezi námi už jen rozdíl jazyka, nýbrž i rozdíl ducha. Ale možná, že bychom se právě proto měli snažit, abychom se znali. Proto myšlenku československo-německé společnosti nezamítáme. Jenže by to byla společnost založená víc na rozdílech než na shodách.

Chceme zatím skončit tuto rozpravu výrazem přesvědčení, že přes všechno, co nás dělí od zásad vaší strany, je poměr mezi našimi národy přece jen lepší než býval před válkou. Vy jste uznali naše právo na nezávislost a v celku přijímáte náš stát v dnešních hranicích. My pevně trváme na tom, že všechna demokratická práva platí i pro vás. Rozcházíme se ovšem v chápání demokracie, ale věříme, že se nám nakonec podaří i tady se shodnout, budeme-li si jen na obou stranách vědomi, že jsme lidé chybující a budeme-li bez výhrad uznávat nejvyšší zákon lidskosti, který platí pro všechny národy, pro všechny církve a pro všechny strany. Je ovšem třeba rozptýlit ještě přemnohá nedorozumění. Je třeba trpělivě a den za dnem bojovat s předsudky a mít odvahu k upřímnosti nejen mezi sebou, nýbrž i do vlastních řad. Jde-li o hluboké rozpory, je někdy dobré začít součinností v podružnějších věcech, v praktických otázkách správních, v drobných starostech hospodářských, v obecní správě atd. Když si lidé v denní práci na sebe zvykli, poznají možná, že i ty zásadní otázky nejsou tak tragické, jak se zdály. Ale je třeba pamatovat, že táborové a novinářské bengály jsou zabijákem drobné práce. Maširováním se nerozřeší těžké otázky politické a hospodářské. Tahle zkušenost německý národ po obou stranách hranic teprve čeká.

Dr. A. Kasztor:

Zkušenost s Maďarskem

Kdo si stěžuje...

Maďarsko je nespokojeno s naší menšinovou politikou. Maďarská menšina prý byla po celém státním území znásilněna státním národem a státní mocí...

Je to náhoda, že takto si stěžují držitelé moci oněch států, které upírají netoliko menšinová práva, nýbrž i nejskromnější politická a lidská práva vlastnímu národu? Kteří v boji o moc ve státě uplatňují zvířecí právo silnějšího? Kteří lidi drezírují, místo aby je vychovávali? Představitelé států, kde nemůže a nesmí být jiné autority kromě té, jež může užiti násilí? Kde dostane sankci jakýkoliv zločin, jen když jim dopomáhá k moci?

Maďarsko bylo odevždy ovládáno hloučkem lidí a je takovým hloučkem drženo v porobě i dnes.

Ihned po podepsání mírové smlouvy trianonské začala v Maďarsku revisní propaganda. Prohlašovalo se a prohlašuje se i nyní, že maďarský podpis je neplatný — ježto byl vynucen — a že všechny důsledky mírové smlouvy jsou tudíž zmatečné. Propaganda se nespokojila popíráním doma. I na Maďary nástupnických států se působí nátlakem, aby z toho vyvozovali důsledky. Museli být nespokojeni, museli prohlašovat, že jsou utiskováni a vyznávati, že nesouhlasí s novými poměry. Tak po převratu opustila u nás většina Maďarů postupně své úřady, odpírali republice přísahu věrnosti, optovali pro Maďarsko a houfně se tam stěhovali.

Nebylo jim tam však ustláno na růžích. Vytýkalo se jim, že nyní zatěžují maďarskou státní pokladnu. Bylo jim dáno na srozuměnou: jsou-li opravdu vlastenci, musí se prý vzdát nároku na vydržování Maďarskem. Byly vynalezeny „listiny B“ a všichni „uprchlíci“ byli propuštěni ze státních služeb. Hrabě Apponyi rozezvučel i svůj baryton: „Maďaři soudních států by měli setrvati ve svých úřadech v zájmu Maďarstva“. Ale bylo už příliš pozdě, a většina Maďarů z Československa musela zaplatit neloyalnost vůči státu, ztratou existenci.

Maďarský aktivismus.

Způsobila tudíž těžkou krizi Maďarstva v nástupnických státech, tedy i u nás, maďarská propaganda. Poznáváje tuto skutečnost, počal u nás sílit maďarský aktivismus, protivící se pustým štvanicím protistátní propagandy, a rozpoutal se zápas s negativisty organizovanými už v politických stranách. Aktivisté ovšem věděli, že se lze dovolávat práva jen tehdy, znají-li se a uznávají-li se i povinnosti. Dostalo se jim záhy i orgánu, maďarského deníku, vycházejícího v Bratislavě: „A Reggel“. List stál v bojích v nejpřednějších řadách; byl naprosto republikánský, věrný státu a vyvodil veškeré důsledky, jež z toho vyplývaly.

Kritisovalo se zde chování maďarského režimu v otázce revisní, za prvního a druhého Karlova puče; mluvílo se o padělání franků; psalo se o svatogotthardské a hirtenbergské aféře, kdy byly dováženy do Maďarska zbraně; vyslovil se podiv nad odvody v Maďarsku; ukazovalo se na pletichy organizací Levente; zdůrazňovalo se, že Rathenauovi vrazi byli skrýváni u Gömböse a že u něho našli útočiště. Byly odmítány útoky na naši republiku a našim státním příslušníkům maďarského jazyka se kladlo na srdce nutné státně občanské chování. Slovem: to vše se dělo u nás v republice, v Bratislavě.

List musil pak v roce 1933 být zastaven vlivem hospodářské krise. Myšlenka, kterou hájil, však už zapustila pevně ko-

řeny, a dnes sedí už v pražském parlamentě maďarští aktivističtí poslanci a senátoři různých frakcí a maďarské novinářství v ČSR. má už mnohé — mnohé aktivistické listy.

O s o b n í z k u š e n o s t.

Byl jsem po 10 let šéfredaktorem listu „A Reggel“. Roku 1934 jsem převzal korespondenci pro ČTK, nejdříve ve Vídni, potom i v Budapešti. Nežli jsem odjel do Maďarska, bylo mi uděleno na mou žádost maďarským ministerstvem zahraničí povolení k příjezdu. Požádal jsem o interwiew s ministerským předsedou Gömbösem. Přednosta tiskového odboru Dr. Antal slíbil písemně, že se bude moci konati rozhovor. Tak jsem jel do Budapešti se svou „Carte de Presse“, s řádným pasem, v němž bylo potvrzeno bezplatné visum, s volnou jízdenkou maďarských královských státních drah. Přijel jsem tam 12. srpna 1934, 13. srpna jsem se hlásil podle maďarského předpisu na policii, 14. srpna jsem byl zatčen a zmizel jsem v útrobách Hadíkových kasáren v Ofenu, kořist vojenské fémy, jež se kryje názvem „oddělení VIII. D“ (defensivní) — ministerstva vnitra.

V mém bytě se totiž objevilo 14. srpna 8 lidí v civilu, legimitovali se jako vojenští detektivové a odvěkli mne autem. Úředník, jemuž jsem byl předveden, sedmíhradský rodák setník Doboly zuřivě na mně zařval, jakmile jsem vstoupil, a brzy se na mne vrhlo několik chlapů (poddůstojníci oddělení D). Bili mě holemi, okovanými pravítky, židlemi. Když jsem se zhroutil, šlapali po mně podpatky po břiše, po prstech, po nohou. Snažil jsem se chrániti si hlavu, ježto jsem byl ve válce střelen do hlavy a lebka mi byla zle trepanována. Ochrana však nebyla možná. Za hrozných kleteb a hrozeb do mne bili, až jsem pozbyl vědomí. Skoro tři dni jsem ležel ve mdlobách. V této době odstranil mi lékař z levého oka střepinky skla, jež do něho vnikly z rozbitých brýlí.

Potom jsem byl opět přiveden k „výslechu“. Když jsem byl zbit stejně bolestivě jako po prvé, měl jsem podepsati protokol o přiznání. Protože jsem to odmítl, uvázali mi ti katovi holenci pod ramena provaz a pověsili mě z okna ve třetím patře, abych se domníval, že teď nastane slavný a známý „sebevražedný skok z okna“. Potom jsem však byl vtažen zpátky do místnosti a bit dále, až jsem opět omdlel.

Při nejbližší příležitosti se užilo kromě bití a mučení ještě těchto vyšetřovacích metod: když jsem ležel polomrtev na podlaze vytáhli revolvery a stříleli kolem mne do podlahy. Potom jsem byl strčen do pytle a pytel byl zašit; s řevem ujišťovali úředníci, že budu zanesen k Dunaji a hozen do řeky. Odvěkli mne však jen do cely a po několika kopancích nechali mě tam ležeti.

Když mě opět předvedli 21. srpna k výslechu, podepsal jsem vše, co chtěli, aniž jsem vůbec protokoly četl.

Potom jsem byl převezen do vojenské káznice v ulici Conti 41-43. Byl jsem sice ve vyšetřovací vazbě, nebyly mi však povoleny žádné úlevy. Nesměl jsem se sám stravovati, dostával jsem stále, takřka chronicky, disciplinární tresty: týdně jednou temnou komoru, dvakrát půst, čtyřikrát tvrdé lůžko, zákaz kouřiti. Nesměl jsem přijmouti návštěvu, nesměl jsem psati ani dostávat dopisy. Četba knih mi byla úplně zakázána. Strávil jsem v samovazbě 8 měsíců, musel jsem vykonávat nejhrušší práce, drhnouti podlahu, čistiti W. C. atd., 15krát mi byly připnuty okovy. Záhy se dostavily následky strádání a týrání. Dostal jsem záchvaty padoucnice, zánět žlučníku, žaludeční bolesti, reumatismus, poranění očí. Spadl jsem se o 30 kg. Záchvaty padoucnice jsem měl ve vězení devětkrát. Nechali mě ležeti v cele. Když jsem po záchvatu ležel několik hodin ve mdlobách a dal se předvésti k lékaři, ztropil si ze mně úsměšky. Nahore jsem dostal nové discipli-

nární tresty pro „obtěžování lékaře“. Těžce nemocen, trpě veliké bolesti po celém těle, byl jsem převezen až 1. března do vězeňské nemocnice — když už bylo rozhodnuto o mém osvobození výměnou.

Obvinění proti mně bylo: odhalení o ilegálních odvozech, o zbrojení, o objednávkách a dodávkách zbraní pro Maďarsko, zprávy o hirtenbergské aféře, které uveřejnil list „A Reggel“. Tím jsem se dopustil „vyzvědačství“. Protože však nelze podle trianonské smlouvy vésti v Maďarsku procesy pro vyzvědačství, zněla obžaloba: „Zrada, spáchaná vojenským vyzvědáním“.

Proti námitce, že jsem československý státní občan a že tudíž jsem povinen věrností jen československému státu, jsem dostal odpověď: „Dr. Kasztor je zrádcem vlasti, ježto jako Maďar, narozený v Berehově, v obsazeném území musí býti považován nezměněně za maďarského státního občana“. Prohlásili mi: Trianon byl vynucen, je proto právnicky neplatný. Marně jsem se odvolával na vysvědčení o státním občanství, které bylo mezi mými zabavenými papíry, podle něhož jsem příslušný do Prahy. Řekli mi: „Praha je přece Rakousko“.

Ale toto vyzvědačství nebylo můj nejhorší zločin. Mezi obviněními, které byly vzneseny proti mně, bylo i toto: „dopustil se zrady, neboť měl ve svém listě tamější obyvatelstvo k aktivismu a k uznání československého státu a tím napomáhal mařiti naděje na povstání v Horních Uhrách (čili na Slovensku), jež by bylo mohlo uspišiti příchod Maďarů.“

To byly mé hříchy!!!

Ve vojenských trestnicích budapeštských úpí a hyne nyní 800 nešťastníků, z nichž je asi 120 československých státních občanů. Nedávno byli dva odsouzeni k smrti — v míru, občané!!

Řízení provádí vojenský soud, přisedící jsou 4 aktivní důstojníci, předseda je auditor. V Maďarsku byl utvořen zvláštní stav „vojenských obhájců“. Jsou to bývalí důstojníci z povolání nebo důstojníci záložní, kteří mají t. zv. „pamětní list“. Podléhají také vojenské kázní, a obvinění si smějí vybrati obhájce jen z úředního seznamu.

Tato vojenská féma se snaží rozsévati ve státech Malé dohody hrůzu (VIII. D má tři pododdělení: ČSR, SHS, Rumunsko). Maďari žijící v těchto státech nesmějí se odvážiti vstupu do služeb svých vlád, proti snahám maďarského revisionismu. Mají často větší strach z maďarské vojenské fémy než z vlastních úřadů. Tato vojenská féma je toliko jednou stránkou onoho tajného vojenského násilí, které vládne z podzemí Maďarsku. Marseilleská vražda dala nahlédnouti do její dílny.

Můj případ není podnětem k přemýšlení jako „kterýsi případ“, nýbrž jako „normální případ“ je takřka školním případem.

Gömbös pronáší stížnosti o životě našich maďarských menšin, které jsou šťastny, že nemusí náležeti k maďarskému „státnímu národu“.

Nikoliv proklatí demokraté, republikáni, socialisté, sobodní zednáři a židé, nýbrž členové maďarské oligarchie a gentry — hrabě Bethlen, markrabí Pallavicini a excelence Eckhardt vydávají o dnešním režimu v Maďarsku takovéto „znalecké posudky“: dne 17. prosince na volební schůzi pravil Eckhardt: „Bojím se o Maďarsko pod vedením Gömbösovým, který nedbá zákonů ani ústavy.“ V téže době hrabě Bethlen: „Gömbös hraje falešnými kartami a dává ze zadu rány dýkou.“ Markrabí Pallavicini: „Země se podobá Habeši. Ruská Čeka neřádila tak jako Gömbös a jeho družina.“

— Ubohé Maďarsko!

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Náš průmysl o jednotkových obchodech

(Pátý článek ze serie o obchodech s jednotkovými cenami.)

Pracovat na jednom thematu po dva roky má také své výhody; patří mezi ně na př. možnost posuzovat, kdo kdy co říkal. Z materiálu, který po tuto dobu shromažďujeme, vybíráme z dubna r. 1933, „Věstník ústředny čs. obchodních komor“, která se tvářila sice již tehdy zdržlivě, což ostatně je u instituce celostátní, která je v situaci tak choulostivé, nejenom pochopitelné, nýbrž dokonce chvályhodné. Nicméně vidíme, že tehdy ještě československý průmysl i ministerstvo obchodu mluvily jasněji. Citovaný věstník z 15. dubna 1933 podává referát o schůzi živnostenského výboru Ústředny obchodních komor, v níž promluvil vrchní odborový rada ministerstva obchodu Hodač, který přítomné upozornil, že Ústřední svaz čs. průmyslníků oznámil ministerstvu obchodu, že převážná většina jeho skupin a sekci vyslovuje se proti jakémukoliv zásahu do obchodů s jednotkovými cenami z důvodů zásadních i speciálních. Takto jasně od té doby, pokud víme, vrcholná instituce našeho průmyslu nepromluvila. I její situace v této věci je choulostivá; příčiny jsme vyložili v předchozí úvaze.

Nelze se však obejít alespoň bez hlasu dodavatelů obchodů s jednotkovými cenami. Jejich soud je důležitým proto, abychom jednak viděli, kolik dělníků průmysl zaměstnává dodávkami pro obchody s jednotkovými cenami, jednak abychom slyšeli, co říká o jakosti zboží, které jednotkové obchody prodávají.

Vyjádření Ústředny čs. obchodních komor k návrhu zákona, vypracovanému na podzim 1935 ministerstvem obchodu, datované 4. listopadu 1935, obsahuje přípis „jedné textilní továrny“. Jak vidět, ani Ústředna obchodních komor se neodvažuje, zřejmě na přání průmyslníka, o něhož jde, uvést jeho jméno. Přípis vyslovuje obavu před jakýmikoliv zákazy prodeje kterýchkoli druhů zboží jednotkovými obchody, protože by mohl následovat i zákaz prodeje textilií. Tento průmyslník píše:

„Takové opatření by po našem soudu bylo katastrofální. Zákonodárce se nesmí domnívat, že budou-li jednotkové obchody zakázány, budou příslušná množství zboží kupována v obchodech jiných; to by byl rozhodně mylný závěr. Nesmí se zapomínati, že způsob, jakým jednotkové obchody zboží nabízejí, dává mnohem větší kupní podnět, než je dán u méně rutinovaných detailistů. Následkem toho je zvýšená spotřeba, která se pro čs. textilní průmysl číselně projevuje v značném rozsahu nejen v zisku podniku, nýbrž i po stránce sociální, zvýšenou zaměstnaností a tedy i zaměstnáváním dalších sil. Prosíme, aby proti jednotkovým obchodům nebylo užito opatření, jež by mohla zaměstnavatele i zaměstnance důkladně poškodit.“

Z dvou set dopisů, které došly různým úřadům a institucím od dodavatelů jednotkových obchodů, jimiž nejsou však jenom továrny, nýbrž i živnostenské podniky, citujeme podle hlavních oborů několik stěžejních vět.

Konfekce:

Jeden továrník praví: Kdyby konfekční zboží bylo z jednotkových obchodů vyřaděno, musil bych propustit 50 krejčí a šiček. Jiný podnik oznamuje: Kdybych ztratil vaše objednávky, nemám práci pro 80% svých zaměstnanců. Severočeská továrna na prádlo píše: Můj odbyt stoupl, protože jednotkové obchody upozornily kupující na různé druhy prádla, které dnes dodávám již i detailistům. Velká továrna na punčochy známé značky:

„Konstatovali jsme, že náš obrat v artiklech vedených jednotkovými obchody stoupl asi o 60%, takže jsme vzali znovu do práce asi 40% našich dělníků. Než přišly jednotkové obchody, které způsobily tak značný vzestup spotřeby punčoch a ponožek, bylo možno v Aši, Teplicích a Výprtech kupovat uskladněná větší množství hotového zboží; grosisti a detailisti zásadně nedávali objednávek do práce a kupovali jen hotové zboží, tak zv. „partie“. Výrobce se nutil prodat v konkurenci s jinými výrobci, aby vůbec dostal peníze, ceny výrobce byly bezohledně sraženy. Dnes to není možné, vzhledem k pravidelným objednávkám jednotkových obchodů, které vytvořily jakýsi clearing v tomto zboží a chrání tak nás výrobce i spotřebitele. Průmysl potřebuje jednotkové obchody jako odběratele, který kupuje po celý rok, nikoli jen v saisoně, a který nadto přesně platí. Jednotkové obchody vytvořily svým prodejním způsobem vícespotřebu, jako ji vytvořil Ford v autech, aniž konkurenci ublížil, naopak způsobil větší koupěschopnost. Volně vyložené zboží v jednotkových obchodech jde lépe na prodej než zboží neznámých cen, uložené v kartonových krabicích detailistů.“

Továrna na nákrčníky v Praze oznamuje, že by musila propustit 40 dělníků. Továrna na obuv a čepice na Moravě: ztratili bychom největšího odběratele a musili bychom většinu dělnictva propustit.

Potraviny.

Továrna na konzervy konstatuje, že jednotkové obchody prorazily cestu zeleninovým konservám, jež nešly hromadně na odbyt. Dělnické pekárny v Praze: Odbyt určitě získal, protože zboží, které se prodalo v jednotkových obchodech, nebylo by se prodalo jinde. Dělnické pekárny v Brně: Dodávky do jednotkových obchodů nezmenšily v žádném případě náš odbyt, který ještě stoupl. Továrna na čokoládu: dvě třetiny našich dělníků pracují pro jednotkové obchody. Jiná továrna na čokoládu, kakao a cukrovinky: Firma ASO přispívá k počešťování národnostně slabých krajů, protože zaměstnává výhradně Čechy. Kdyby nebylo jejich zakázek, musili bychom omezit výrobu. Ústřední svaz potravních odborů v ČSR: Náš průmysl je v poslední době silně zastoupen v jednotkových obchodech, jejichž omezení by vedlo k propuštění značné části dělnictva.

Kožené zboží.

Továrna na kožené zboží: Totéž zboží, které dodávám obchodům s jednotkovými cenami, dodávám brašnářům a detailistům. Čtyři firmy oznamují, že by musily propustit po patnácti dělnících, jedna třicet dělníků, jedna zredukovat personál o třetinu, jedna o 15%. Továrna na kožené rukavice by musila propustit 30 dělníků, které zaměstnává po celý rok, co počala jednotkovým obchodům dodávat. Velmi známá továrna na cestovní kufry oznamuje, že by musila propustit 50 dělníků. Dodává,

že jednotkové obchody přispěly k obecnému zvýšení zaměstnanosti. Jiná známá továrna na kožené zboží na Moravě oznamuje, že by musila propustit 20—30 lidí. Továrna na usně by musila propustit část dělnictva z továrny a několik rodin pracujících po domácku by nemohla dále zaměstnávat.

Jiné obory.

Továrna na celuloidové zboží zvýšila spojením s jednotkovými obchody obrát o 1,050.000 Kč a musila by propustit 15 dělníků a několik rodin. Dělníci dřevařské továrny prosí ministerstvo sociální péče o přezkoumání věci, protože by všichni ztratili práci. Jiná dřevařská továrna by musila omezit výrobu o polovinu. Několik firem oznamuje, že by musily propustit část dělnictva. Pozoruhodný je dopis význačné firmy, která ukazuje, jak rostl její odbyt detailistům, když stoupal její odbyt pro jednotkové obchody. Několik továren na hračky zdůrazňuje, že jednotkové obchody prodávají hračky po celý rok, čímž udržují rovnoměrnou zaměstnanost dělnictva, že zavedly nové typy hraček, usnadnily export tím, že odebraly velké množství kusů, takže další vyrobené kusy byly tak levné, že továrna mohla exportovat a konkurovat v cizině, což při dřívější malé výrobě nebylo kalkulačně možné. Továrny na obchodní knihy a papírové zboží, školní sešity a pod., shodně tvrdí, že jejich odbyt značně stoupl po spojení s jednotkovými obchody a že zákaz prodeje tohoto druhu zboží v jednotkových obchodech by vedl k propouštění dělnictva. Továrna na plnicí pera a crayony upozorňuje, že jednotkové obchody kupují výhradně u nás vyrobené zboží tohoto druhu, které je podstatně levnější než zahraniční. Velká tužkárna zvučného jména, jež dodává jednotkovým obchodům své proslulé výrobky pod jiným jménem, upozorňuje, že zákaz papírenského zboží a tužek v prodeji jednotkových obchodů by vedl ke značnému poklesu zaměstnanosti továrny. Zcela shodně píše několik dalších podniků.

Vyjímáme jeden zajímavější případ; jde o výrobu barviček pro školní děti a školní potřeby tohoto druhu. Protože právě školní potřeby jsou předmětem dosti ostrého sporu, je tato výrobní a odbytová statistika alespoň u jednoho podniku hodna zaznamenání.

	Obrát s detailisty	jednotkovými obchody (v tisících Kč)	úhrn
1930	612.9	—	612.9
1931	602.7	—	602.7
1932	653.3	44.7	698.5
1933	609.5	305.9	915.5
1934	667.7	413.9	1,081.5

Papírna

uvádí, že jednotkové obchody způsobily zdvojnásobení její výroby a počtu dělnictva. Rozhořčeně odmítá tvrzení, že jim dodává jiné zboží než maloobchodu. Jiná papírna oznamuje, že její obrát stoupl o 40%, z čehož 30% připadá na jednotkové obchody, 10% na maloobchod. Třetí papírna zdůrazňuje, že jednotkové obchody učinily toaletní papíry potřebou široké veřejnosti a způsobily, že továrna mohla zvýšit počet dělnictva. Několik dalších papíren a továren, zpracovávajících papír v nejrůznější běžné druhy, dokazuje daty, že jejich odbyt se podstatně zvýšil, jakmile začaly dodávat do jednotkových obchodů.

Továrna na kosmetické přípravky

oznamuje, že jednotkové obchody učinily kosmetické přípravky přístupnými všem vrstvám nezámožného zákaznictva a způsobily značné zvýšení zaměstnanosti podniku. Známa továrna na kolínskou vodu, která také vyrábí pasty na zuby, krémy a mýdlo, velmi prosí, aby nebyla jmenována, protože dodává toto jinak značkované zboží jednotkovým obchodům pod jinou značkou, avšak stejné jakosti. „Vaší zásluhou, píše, nejsou tyto věci považovány za luxus u zámožných lidí; je to velká nespravedlnost, že tato zásluha se neuznává“. Další továrna konstatuje, že maloobchod od ní kupuje stále stejné množství, jednotkové obchody však způsobily zvýšení její zaměstnanosti o třetinu. Obává se bojkotu se strany detailistů a rovněž velmi naléhá, aby její informace byly oznámeny jen důvěrně úřadům.

Velká a známá továrna na smaltované zboží zdůrazňuje, že jednotkové obchody značnou měrou zvýšily její zaměstnanost. Továrna na prádlo mluví o polovině svých zaměstnanců, které by musila propustit. Shodně číslo udává další továrna na prádlo v Praze. Továrna na zástěry by musila propustit 50 lidí, které přibrala, když dostala zakázky z jednotkových obchodů. Podobně píše několik desítek podniků nejrůznějších oborů textilních, pradelářských, konfekčních, prýmkařských, galanterních, kloboučnických (devět kloboučnických továren oznamuje, že kdyby jednotkové obchody nesměly prodávat štumpy a klobouky, propustil by každý z těchto podniků 15—60 dělníků), košíkářských a chemických. Pozoruhodné je vysvětlení, týkající se elektrotechnických potřeb, prodávaných v jednotkových obchodech. Podniky konstatují, že dodávají totéž zboží do maloobchodů i odborných závodů. Je pravda, že některé druhy neodpovídají normám, stanoveným Elektrotechnickým svazem československým, avšak jde o běžné zboží obecně prodávané v téže jakosti jak v jednotkových obchodech, tak v detailu. Elektrotechnické zboží nemůže také býti úplně moderní, protože je kupují chudí lidé do starých domů.

Rozumí se, že by bylo možné probrati tuto část problému obsírněji. Šlo však nám o zjištění, kolik dělníků pravděpodobně je zaměstnáno v továrnách a živnostech, dodávajících jednotkovým obchodům, na zpracování výrobků, jimiž tyto jednotkové obchody obchodují. Při opatrném propočtu známých dat, interpolací dat, jež můžeme zjišťovat jen nepřesným odhadem a obvyklými operacemi matematicko-statistickými, dá se usoudit, že jde asi o 7.000 a nebo snad i 8.000 dělníků. Tu ovšem nutno uvážit, že jsou to dělníci výhradně v továrnách a podnikcích, přímo dodávajících obchodům s jednotkovými cenami. Avšak tyto továrny namnoze nezpracovávají čistou surovinu, nýbrž polotovary, které rovněž musí býti vyrobeny dělníky, kteří ve skutečnosti získali tedy práci díky zakázkám jednotkových obchodů. S tím souvisí ovšem i zvýšená doprava, zvýšená spotřeba obalů a všeho materiálu upravujícího zboží od suroviny až k výrobku a konečně až do rukou spotřebitelů. Jednotkové obchody kupují rovněž dosti značné množství potravin, jež prodávají, přímo od zemědělských družstev, avšak způsobují také

zvýšení životní míry všech lidí, kteří se dostali jejich zakázkami do práce. Toto číslo lze těžko odhadnout. Nejlépe lze si o něm učinit představu z číselného obrazu, který byl propočítán v jubilejní publikaci Vítkovických závodů z r. 1930. Tam bylo zjištěno, že Vítkovické horní a důlní těžířstvo, zaměstnávající 20.000 dělníků, nepřímo i přímo živí a dává zaměstnání téměř 200.000 lidí, kteří všichni musí pracovat, aby 20.000 dělníků Vítkovického těžířstva mohlo vyrábět.

Je to jenom další doklad o jemnosti mechanismu hospodářského života a o tom, jak bedlivě je třeba uvažovat každý zásah zákonodárce do této složité a nepřehledné mechaniky, o níž stále si neumíme učiniti dosti jasnou představu, protože nám stále chybí ciferový podklad. Avšak i sebe pečlivěji a nákladněji sestavený propočet je jen obraz statický, kdežto hospodářský mechanismus má v sobě dynamickou živost. Vzdáváme se tohoto pokusu, který je nad naše síly a schopnosti, doufajíc, že jsme však přispěli přece jenom k prokázání dosud nepovšimnuté skutečnosti, že mnoho tisíc rodin dělníků a zaměstnanců závisí svými existencemi na tomto novém oboru obchodního podnikání. Rozhodovat se proto k chirurgickému zákroku na podkladě pouhých všeobecných tvrzení a nikoliv faktů a opatrného všestranného zkoumání, není podle objektivního hospodářsky myšleného soudu doporučitelné. To platí tím spíše, čím více pozornosti musíme nyní obracet k domácím trhu, když jsme ztratili přes dvě třetiny obratu našeho zahraničního obchodu a když i ve světovém obratu světového obchodu, přibližně ve stejném rozsahu zmenšeném, jsme ztratili plnou čtvrtinu našeho podílu. Každý zásah, který znamená i malé zaškrcení domácího trhu, je proto dnes tím znatelněji cítit, neboť dnes pravděpodobně pět šestin naší výroby se umísťuje na našem domácím trhu, kdežto za doby konjunktury až polovina naší výroby byla exportována. Úkolem zákonodárce proto je, neučinit bezbedlivého rozmyslu nic, o čem může býti pochybnost, zda to nezpůsobí propuštění lidí ještě pracujících a zvýšení počtu nezaměstnaných spoluobčanů, které všechno poplatnictvo státu společným úsilím udržuje stěží při životě.

literatura a umění

Jak reaguje cizina na českou hudbu

Ve chvíli, kdy vystoupení České filharmonie v Londýně a v Paříži působilo po mnohých stránkách jako objev české hudby a v době, kdy i v Sovětském svazu byl Smetana téměř „objeven“, sestavili jsme několik dokladů o tom, jak vůbec cizina reagovala na českou klasickou hudbu. Nesnažili jsme se tu dosáhnouti úplnosti v sebrání dokladů, nýbrž omezili jsme se jen na nejcharakterističtější a nejzajímavější projevy. Jindy se vrátíme k tomu, jak přijímá cizina naši hudbu moderní.

Jak se líbí Smetana Francouzům.

V jádře umění Smetanova jsou určité charakteristické rysy, kterých latinští posluchači nikdy zcela nepochopí. Naši čeští přátelé z minula i z dneška vnímají hudbu jako umění eminentně národní. Pro ně je to pravda tak očividná, že nám na ni poukazují vždycky znovu se stejnou naléhavostí.

A my, Francouzi, bychom nepochopili samou podstatu českého a slovenského hudebního umění, kdybychom v něm spatřovali pouhé rozptýlení a kdybychom v něm hledali pouhý projev individuální lyriky. Naslouchati symfonické básni Sukově „Praga“ a hledati v ní na příklad obdobu k „Italským impressím“ od Gustava Charpentiera bylo by absolutním nesmyslem. V podobném případě bylo by daleko spíše možno vzpomenouti na některá díla Césara Francka, inspirovaná současně citem vlasteneckým i zánícením mravním. Stačilo by však podobné srovnání?

Chce-li někdo opravdu porozuměti Smetanovi, musí si připomenouti napřed drama národní historie českého lidu. Jakmile člověk přijede do české země, ať už je to od Českých Velenic anebo ještě lépe od Chebu — jakmile se člověk blíží Praze romantickým údolím Berounky — vycítí ihned, že je to země nasycená minulostí. Dříve než se dojede ke „zlaté Praze“, spatříme imposantní nakupení budov Karlova Týna jako symbol slavných věků. V samotné Praze by zůstaly vznešená silueta Hradčan, absida Svatovítského chrámu i bludiště malostranských uliček nesrozumitelnými, kdybychom do sebe nevpili vzpomínky na tuto heroickou historii, kterou náhle podkopala bělohorská katastrofa. A i když Vyšehrad, česká Akropolis, je dnes zbaven své nádhery, žije přece jen dále v díle samotného Smetany, neboť právě zde se dovedla česká hudba státi tlumočnickem národního smutku i národních nadějí.

Tohoto úkolu se česká národní hudba nikdy nevzdala: Není sice možno říci, že by česká nebo slovenská písnička, jako všechny ostatní, neopěvala radost z lásky a smutek z rozloučení — uprostřed tohoto neobyčejně bohatého folkloru (jakým je zejména folklor slovenský) však co chvíli vybuchne energický protest, jenž prozrazuje vzdor utlačenejšího národa. Taková je ve svém vzdoru zbojnická písnička, patrně inspirovaná vzpomínkou na Janošíka. Taková je „robotnická“, nářek robotníka, utlačenejšího maďarskými magnáty. Tento folklor šel vždycky za svým posláním, jak o tom svědčí i úspěch Hankových podvrhů. Národ, který naplnily odvahou a důvěrou falešné písně z nejstarších dob, dovedl nalézt lépe než kterýkoliv jiný výraz svých tužeb v hudbě.

Tento národní ráz ztratila psaná česká hudba s koncem XVIII. století... Skladatel, jenž chtěl vytvořiti dílo trvalé hodnoty, musil začít zcela od počátku. Musil si formovati své české obecnstvo a musil mu dáti hudbu, vytvořenou pro ně samotné, kterou našel v hlubinách svého nitra. Musil současně komponovati, organisovati, realisovati. V tom spočívá obrovské dílo Smetanova. Tím právě je něčím více než velkým hudebníkem: je jedinečným hudebníkem...

Je možno říci, že Smetanovo dílo je cizincům nepřístupné? Nevěřím tomu z tohoto důvodu. Historická opera, která by byla na příklad složena o „Jindřichu VIII.“, by byla již sama sebou mrtvě zrozeným dítětem, poněvadž ji neoživuje žádná vášeň. Opera Smetanova však, ať už je její látka čerpána z největšího dávnověku, zůstává věcí živou, protože se zrodila z hluboké víry. Smetana byl v základě tvůrcem. U něho nikde nenalezneme snahu napodobovati něco již vytvořeného: z hloubky svého osobního zaujetí probouzí obraz slavné nebo tragické minulosti a zvěstuje zářivé zítřky. Od roku 1860 se Smetana stavěl k národní písni takto: zavrhoval její zbytečné a mechanické napodobování, postavil se proti imitování folkloru, jež mělo předstírat národní sloh. Melodie a rytmy národních písní byly pro něho jen určitým materiálem: ve shodě s nimi tvořil a realisoval mistrovská díla skutečně dramatická a skutečně živá. Je příliš opravdově prosycen hudební duší této země, než aby mohl otrocky kopirovati její hudební projevy. Proto si zaslouží Smetanova hudba opravdového zájmu ciziny, neboť v ní nenaleznou

pouhý dokument českého národního života — stejně jako klavírní skladby Francouze Sévera a svým osobním prožitím mohou upoutati obdiv i u těch posluchačů, kteří nemají speciálního zájmu o „la terre d'oc“.

Důkaz toho jsem našel v díle Smetanově. Minulého roku universitní sbor dijonský studoval sbor „Tři jezdci“. Je to první pokus Smetanův o sborovou skladbu, napsaný roku 1862 pro právě založený „Hlahol“. Je to také současně první látka, navazující na husitskou tragedii, která později Smetanu inspirovala k symfonické básni „Tábor“. Zdálo by se, že málokterá hudební skladba může býti venkovskému francouzskému posluchačstvu odlehlejší, zejména když ostatek programu vyplňovali Bach a Fauré. Byl předpovídán neúspěch. A přece mohutnost myšlenková, strhující rytmus, tragická krása sólových zpěvů a pathetický závěr probudily obrovské nadšení, takže skladba musila býti opakována. Úspěch „Tři jezdci“ čeká i „Prodanou nevěstu“ a „Dalibora“: to bývá odměnou mohutných národních projevů, jako jím je dílo Smetanovo. Tato díla bývají naplněna těžkým utrpením a zklamáním, opravdovostí svého lidského obsahu však dosahují nakonec všeobecné slávy, neboť mluví za každou vlast na této zemi. (Robert Jardillier, 1924.)

Angličané o Smetanovi.

Slavný anglický hudební vědec Sir W. H. Hadow napsal o Smetanovi:

My, Angličané, máme zvláštní důvod, abychom ctili památku Bedřicha Smetany. Nejen proto, že beze sporu patří mezi ten malý počet skladatelů, kteří opravdu zaslouží titulu genia, neboť toto pouhé konstatování by mu samo o sobě nemohlo získati široký okruh obdivovatelů na celém světě. Smetana však u nás probouzí úctu a získává lásku všech tím, že je jeden z předních bojovníků národního hnutí, s nímž po mnohých stránkách můžeme srovnati renaissanci hudby anglické.

Zdá se mi, že Smetana byl zejména v cizině posuzován s příliš exkluzivního stanoviska podle své rozkošné komické opery, která v jeho zemi první odhalila kouzlo a půvab její národní hudby. Pozornější pozorovatel by však byl spíše toho názoru, že vlastenecké nadšení „Dalibora“ a mystický a slavnostní ráz „Libuše“ jsou ještě dokonalejší než „Prodaná nevěsta“ — zatím co ti, kdož ve Smetanovi uctívají zejména malíře krajín a přírodních nálad, budou zejména okouzleni průzračnou krásou „Vyšehradu“ a „Vltavy“.

Překvapuje zejména to, že Smetanova díla, pocházející z doby, kdy jeho tvůrčí schopnost dosáhla své plné zralosti, jsou skoro všechna stejně vzácná: až do chvíle, kdy popsal své poslední stránky, kdy jeho ruka již klesala a jeho mozek byl přemožen, až do té chvíle ho nikdy neopustila jeho originalita a jeho vysoká schopnost. Zdá se, že ta inspirace, která od počátku rozechvěla jeho dílo, ho neopustila ani na chvíli v jeho pracovitém životě. Baudelairova definice, že genialita je „záměrně znovu nalezeným dětstvím“, se hodí na Smetanu lépe než na kteréhokoliv jiného umělce. Celá jeho hudba je prosycena čímsi, co připomíná naivnost dětských dnů, je prozářena oním světlem, které často ve věku sofismat pohasíná. Jeho typické melodie, jeho příznačné motivy jsou tak prosté a tak bezprostřední, jako motiv pohádky. Harmonie jeho děl je vždycky průzračná a v jejich struktuře není komplikací. A přece je třeba pozorné analýsy k tomu, abychom porozuměli mohutnosti jeho umění a abychom pochopili tuto prostotu stejně jako velikost genia, jenž je za tímto uměním skryt.

Jiným způsobem ovšem ani nebylo možno obrátiti se k českým současníkům Smetanovým. Je známo, že tito lidé

vytýkali „Daliboru“, že je příliš „wagnerovský“. Tato kritika se nám dnes zdá dostatečně absurdní a nikterak nám nevysvětluje, jak bylo možno, že ona doba stavěla činnosti Smetanově do cesty takové hráze. Smetana naučil své současníky za neobyčejně obtížných okolností míti důvěru ve své vlastní síly a s důvěrou očekávati příchod lepších dob. Přivedl svůj národ tam, kam mu po dvě století byl zakázán přístup. Proto dějiny jeho země zachovají památku Smetanovu současně jako památku velkého umělce i národního hrdiny.

Proč Angličané měli raději Dvořáka?

Před desetiletím napsala londýnská hudební spisovatelka Rose Newmarchová:

Je to rysem anglické povahy, že obyčejně vpadá hned in medias res a neláme si hlavu tím, jakého původu je to které umělecké dílo. Tím je si možno alespoň částečně vysvětliti naše nadšení pro Musorgského, zatím co Glinka nám byl ještě úplně neznámý. Tak je si možno také vysvětliti, že jsme si zamilovali Dvořáka, zatím co jsme neznali a zatím co až na několik zlomků stále ještě neznáme dílo Smetanovo. Jiným a ještě vážnějším důvodem, že jsme si nevěšili Smetany, jenž razil cesty národní hudbě české, je naše lhostejnost k opeře, tedy k odvětví, jemuž byla věnována největší část Smetanova úsilí. Neměli jsme nikdy v Anglii operu se stálým repertoirem, jejíž snahou by bylo pěstování anglického vkusu. Po této tendenci, zavrhuující opery, objevila se jiná exkluzivní operní tendence. Po dlouhá léta jsme se zaměstnávali velkou operou italskou a hudebním dramatem Wagnerovým. To trvalo až do chvíle, kdy kterýsi soukromý podnik uvedl do Anglie operu ruskou. Před válkou existovala u nás část obecenstva, jež milovalo komickou operu: tehdy jsme ani nevěděli, že se nám v dílech Straussových a Lehárových předkládaly i fragmenty ze „Smetany“. Jiskřivé veselí „Prodané nevěsty“, jež se k nám dostalo prostřednictvím Vídně, však nebylo nejryzejším Smetanou. Skutečného Smetanu je možno nalézt v delikátnějším a mozartovštějším humoru „Hubičky“ a ve slavnostním a epickém romantismu „Libuše“. Jak mohly u nás býti přijaty tyto opery v době, kdy byly jediným soupeřem hudebních dramát Wagnerových „Cavalleria Rusticana“ a „Madame Butterfly“?

Kdyby bylo bývalo možno provésti před patnácti lety v Londýně výběr oper Smetanových se souborem opery Národního divadla pražského za řízení Karla Kovařovice, byly by, jak se domnívám, všechny tyto opery přijaty stejně vřele jako ruské opery, hrané v letech 1913 a 1914. Je možno dokonce se i domnívati, že by náš obdiv pro opery Smetanovy byl býval ještě upřímnější, poněvadž všechny tyto opery jsou jednotnější a jsou složeny s větší technickou obratností. Svědčí o tom, že jejich český komponista byl rutinovaný hudebník, který byl po léta i dirigentem. Výtka neobratnosti a diletantismu, jež se často aplikuje na školu ruskou, nebyla by nikdy stihla Smetanu.

Dnes však nás zvláště zajímá otázka, jakého úspěchu by dosáhly opery Smetanovy v dnešní Anglii, kdy hudební vkus se docela změnil. Je to snad trochu nezdvořilé, jsem však nucena vysloviti určitou pochybnost o tom, že by jeho opery mohly v Anglii dosáhnouti úspěchu. Ačkoliv jsem sama naslouchala s velikou zálibou v Československu operám Smetanovým, zdá se mi, že by s nadějí na úspěch mohly v Anglii býti provedeny pouze některé z nich, na příklad „Hubička“, „Prodaná nevěsta“ a možná, že i „Libuše“.

Jiné z těchto oper, jako třeba „Dalibor“, by nemohly nikdy býti pro jiný národ tím, čím jsou pro Čechy. Zá-

kladní podmínkou jejich provedení by však bylo, aby jejich národní ráz byl zachován. Není ovšem možno z toho dedukovati, že tyto opery jsou příliš nacionálního rázu, než aby mohly býti zařazeny do všeobecného repertoaru. Největší význam však tu má, kterým dílem se začne, a kdo je provede. Co by se bylo stalo, kdyby na příklad první představení Wagnerova „Prstenu“ bylo bývalo koncem minulého století svěřeno operní společnosti veskrze anglické? Jak dlouho by byla bývala mohla italská opera okouzlovati celý svět, kdyby její propagace se byla dala nikoliv italsky, nýbrž prostřednictvím německých zpěváků a německým jazykem? Celá hodnota opery není ještě obsažena v její hudební jakosti a v jejích výrazových prostředcích: velikou část úspěchu může zajistiti teprve interpretace, která rozumí duchu díla po všech stránkách.

Smetana v dnešní Anglii.

Jak se od té doby poměry v Anglii změnily, ukazuje stanovisko k Smetanovým operám letošního roku. Od roku 1930 totiž dosáhla hudba v Anglii neobyčejného rozkvětu, jemuž Londýn vděčí i vznik své stálé opery v „Sadler's Wells-Theatre“, k jehož nejúspěšnějším operám patří i „Prodaná nevěsta“. Jeden anglický kritik letos o této opeře napsal: „Je-li Sadler's Wells naší lidovou operou, jako že jí jest, pak jistě žádná jiná opera se nehodí lépe pro její scénu, než Smetanova lidová opera „Prodaná nevěsta“. Byla v Anglii provedena v poslední době pouze dvakrát: nejprve Operním klubem v Oxfordu a pak kočující společností v Covent Gardenu. Nyní nalezne své trvalé místo v anglickém repertoaru pro mnoho svých půvabů.“

O provedení „Prodané nevěsty“ v Sadlerově divadle četli jsme před nedávnem v „Manchester Guardian“ tuto kritiku, jež ukazuje, jak Angličané přišli teprve dnes Smetanovi na chuť:

„Bylo to radostí a povznášejícím zážitkem, uniknouti v sobotu odpoledne ze špinavé mlhy a spatřiti v divadle Sadler's Wells veselé barvy „Prodané nevěsty“ (The Bartered Bride) a slyšeti zářivou a slunnou Smetanovu hudbu. Tato opera je dokonalou hudební komedií, v níž znovu a znovu zvroucňuje poesie proudící tok melodií. Smetana vyšel z naivního libreta, ale pod jeho citlivým dotekem nabyly jednotlivé osoby života. Kecal je nesmírně vitální, jeho hudební part obsahuje takové bohatství humoru, jak ho najdeme jen ve Verdiově „Falstaffu“. Jeník a Mařenka jsou konvenčními divadelními milenci, jejich hudba však není nikdy konvenční. Smetana se narodil v zemi, kde umělé komedie není známa. „Prodaná nevěsta“ ve svém stylu lehké opery je na míle vzdálena od francouzské školy. Je to mistrovské dílo slohové a vynalézavé orchestrace, vždycky plně přírodního tepla a plně cikánské svobody v rytmu. Tuto hudbu naplnil genius kultivovaností a formální ukázněností. Šťastná je země, z níž vyrůstá hudba z tak hluboké a šťastné půdy, jako je tato, kde „lidové“ melodie a rytmy zůstávají poetické i tam, kde jsou nejveselejší. Je nám hádankou, jak se stalo, že „Prodaná nevěsta“ nesloužila již po celá léta za úhelný kámen při nejrozmanitějších pokusech přilákat k operním představením obecenstvo z celé země. Smetanovo kouzlo i jeho veselí jsou neodolatelné. A jak jemně dovede dodatí odstín pathosu, když ve třetím dějství čtvero rodičů utěšuje zlomené srdce Mařenčino. Jedině Sullivan a n dovedl mezi skladateli hudební komedie dosáhnouti toho, co je tajemstvím Smetanovým, aby uprostřed nespoutaného smíchu se naše oči náhle naplnily slzami. Sullivan však upadá příliš často do hymnické sentimentality. Smetana nikdy neupadá do rozplývající se sentimentality a se svým muzikálním bohatstvím zanechává Sullivana i Johanna Strausse daleko za

sebou v hudebních předsiních a tanečních sálech. Stálo by to za cestu Evropou, aby si člověk poslechl pražský orchestr, hrající „Prodanou nevěstu“ se vším jejím rytmickým a barevným bohatstvím v celé dokonalosti, stylově a vitálně.“

Rakouský kritik o české krajině v díle Smetanově.

Profesor dr. Max Graf, jenž vyučuje na vídeňské konservatoři dějinám hudby a hudební estetiky, formuluje poměr cizince ke Smetanovi takto:

Vpravo a vlevo od silnice se prostírají statky se stájem a stodolami. Na rybníku bílé husy. Za každým statkem je vidět ovocnou zahradu a pak ohrazené louky, v nichž se prochází dobytek těžkými kroky. Dále se prostírají pole a pastviny až k lesu, kde je zřízená dřevěná kaplička. Takto jsem poznal českou krajinu a kdykoliv překročím hranici této krásné země, jejíž vůni jsem vdechoval za svého dětství, očekávám vždycky s radostným dojetím onen okamžik, kdy znovu spatřím krajinu, jež by mi připomněla mé mládí. Neboť česká vesnice je svět sám o sobě. Cesty, domy, lidé, všechno má svůj zvláštní ráz, jež nenalezneme v jiné zemi. V neděli se tančí v hospodě. Hudebníci sedí za dlouhým stolem, před každým sklenice piva. Hudebník pohodí čepici nazad a duje do svého nástroje, máje sešit s notami opřený o sklenici. Za dveřmi se smějí mladí lidé, zvědavé děti nahlížejí okny. Pronikavý zvuk klarinetů opakoval vždycky jednu melodii, již doprovázel hluboký kontrabas a přebíral jasný zvuk houslí. Teprve o mnoho později jsem poznal tuto polku, již jsem slyšel za svého dětství v Smetanově „Prodané nevěstě“. Byla to známá melodie „Proč bychom se netěšili“... Doufám, že teď mi porozumíte, proč si za zvuků Smetanovy hudby vzpomenu vždycky na českou vesnici. Tato hudba vždycky ji znovu evokuje: krajinu, chalupy, pole, lesy, kostelík, krčmy — všechno to, co bylo i mým mládím, mou radostí, mým prvním smíchem a mými prvními slzami.

Smetanova hudba se podivuhodně sdružuje se svou zemí. Honosná hudba Brücknerova evokuje krajinu hornorakouskou. Široký Dunaj, lesy, sály, v nichž tančí venkované, solidní a jasné benediktinské kláštery, zvuk varhan a pompesní sloh barokních kostelů. Hudba Schubertova evokuje Dolní Rakousy. Obrisy Vídeňského lesa, výčepy vína, tančící plavé dívky a pahorky, které jsou nedaleko uherské roviny se zvukem cikánských houslí a rytmickými tanci. To jsou hudebníci, kteří dovedli v sobě asimilovati samou podstatu své rodné země. U nich je země vyjadřována melodiemi, v nichž slyšíte šumění lesů, hučení větrů, smích děvčat a zvuk lidových tanců. Tajemství těchto geniů je nevysslovitelné.

Z nich je i Smetana. V jeho hudbě najdeme jeho zemi. Všechno to, co v obraze českého venkova je vůni v závanu větru, je barvou, všechno to se proměňuje ve zvuk a melodii. Všechny jeho skladby dýchají vůněmi luk a lesů české země, ať už jsou to jeho realistické či romantické opery, ať je to jeho symfonický cyklus „Má vlast“ nebo jeho kvarteto „Z mého života“.

Dvořák v Americe.

Antonín Dvořák zvítězil v Americe svým prvním vystoupením. Stanovisko Ameriky k němu se nezměnilo během celých čtyřiceti let. Nejlépe najdeme je potvrzeno v kritice „New York Herald“ ze dne 16. prosince 1893, kdy v Carnegie Hallu v New Yorku se konala americká premiéra symfonie „Z nového světa“. Úspěch byl triumfální, jak svědčí tento novinový komentář:

věda a práce

Otto Rádl:

Sto let fotografie a devadesát let fotografie české

I.

Tiché jubileum.

Dr. Antonín Dvořák, slavný český skladatel a ředitel státní konservatoře hudby, obdaroval včera americké umění velikým dílem. Jeho nová symfonie E-moll „Z nového světa“ byla provedena na druhém večeru Filharmonie v Carnegie Music Hall. Byl to důležitý den v dějinách americké hudby. O tom podalo svědectví první veřejné provedení této vznešené skladby. Naslouchalo přeplněné hlediště amerického obecnstva, obyčejně klidného, které bylo strženo tímto hudebním dílem až do frenetického nadšení a aplaudovalo jako nejvzrušenější „italianissimi“ celého světa.

Dílo má heroické proporce. A je to dílo toho druhu, jakými básníci skladatelé jako Beethoven, Schubert, Schumann nebo Mendelssohn obohatili svět ze své hudební imaginace. Tato nová skladba dra Antonína Dvořáka si zaslouží, aby byla jmenována ve stejné řadě s díly hudebníků, které jsem zde uvedl. Není divu, že posluchači byli tak nadšeni. Toto dílo mluvilo k jejich uměleckému citění svou mohutností, jemností, pathosem, plamennými melodiemi, bohatou harmonií a svou jemnou, zvučnou, nádhernou instrumentací.

A dotklo se i jejich vlasteneckého citění. Vždyť Dvořák se dal inspirovati dojmy, kterými na něho působila naše země. Důvod k nadšení tu byl plným právem. Zdálo se, že dokonce i orchestr sám je zcela změněn nádherou této symfonie.

Byl to slavnostní večer. Dokonce ani prudký dešť venku nezdržel návštěvníky. O půl druhé stály už ve veliké halle skupiny nadšených milovníků Dvořákovy hudby. Rozmlouvali, abychoom řekli pravdu, velice hlasitě o všem možném. Venku stála dlouhá řada opožděných návštěvníků, kteří ještě neměli lístky. Každý z těch, kdož stáli v řadě na schodišti, nebo na 57. třídě, pokoušel se netrpělivě odstrčití dále toho, kdo stál před ním. A byli již hodně unaveni, než flétny v orchestru začaly první tóny ouvertury „Snu noci svatojanské“. Nálada v sále byla vzrušená.

Symfonie začala. Konečně dlouho očekávaná chvíle byla zde. Dirigent Seidl vystoupil na rampu. Okamžik napětí. Oči všech hledí na jeho pozdviženou taktovku. Skloní se. A konečně slyšíme symfonii dra Dvořáka „Z nového světa“.

Po Smetanovi a Dvořákově Janáček.

K těmto hlasům ciziny o české hudbě připojujeme ještě berlínskou kritiku Oskara Bie o „Jenufě“ (Její pastorkyňa).

„Smetana představoval v jiném kruhu zdravou lidovou hudbu v romantickém niveau. Janáček jde ještě hlouběji tímto směrem až k nejhlubším kořenům hudebního vnímání českého národa. Není v tomto díle až na několik malých výjimek ani jediného taktu, jenž by neprýštil z docela osobní nálady, která je nová a napojená citem pro svou zemi. Tato hudba se dá srovnati pouze s prvními díly ruské hudby, tedy s „Borisem Godunovem“ a dnes snad s uherským nacionalismem Kodalyovým a je naprosto nezávislá na Evropě. Není to dílo sestavené z nacionálních detailů, nýbrž vlastní systém národního tvoření a proto představuje v dějinách hudby, ale zejména v dějinách opery, třídu pro sebe.

Tento systém by nebyl ničím, kdyby nebyl naplněn životem. Janáčková vynalézavost vytváří hudební obrazy takové síly a takové svéráznosti, které potvrzují oprávněnost jeho nové cesty... Úspěch byl docela bouřlivý. Skladatel se děkoval nesčetněkrát spolu se všemi účastníky. Zřídka kdy se dočkala premiéra cizího díla tak nadšeného přijetí mezi obecnstvem.“

(S použitím díla „Smetana vu par les Etrangers“ (Orbis) sestavil Frank Warschauer.)

Před sto lety roku 1835 dovršil Louis Jacques Mandé Daguerre půlstoleté pokusy předchůdců tím, že vynalezl první praktický fotografický postup. Jemu prvnímu podařilo se pomocí rtuťových par trvale zachytiti bud' na stříbrné nebo na skleněné desce stopy na ně dopadnuvších světelných paprsků. Zhotovení takové daguerrotypie nebylo ovšem hračkou: několik dní trvaly přípravy materiálu k jedinému snímku, a objekty, které Daguerre fotografoval, musily státi před jeho „aparátém“ sedm až osm hodin nehybně na místě. Teprve později dosáhl rekordního snížení expoziční doby na tři hodiny. Amatér, který dnes po stu letech si nařizuje expoziční dobu na své kameře na tisícinu vteřiny, má právo se usmáti. — Téhož roku 1835 zachytil pan William Henry Fox Talbot, anglický učenec, matematik a fysik, pomocí své jednoduché temné komory na citlivý papír, do ní vložený, snímek svého obytného domu v Anglii. První exteriérová fotografie budov byla na světě. Nevíme, jak tento snímek vypadal, není nám známo, měl-li nějaké nároky umělecké, nevíme také už, co představovaly první obrazy, zachycené na lesklých deskách Daguerrových. Přesto zdá se nám odůvodněným vzpomenouti si stého výročí těchto dvou pokusů.

Které výročí vlastně fotografické umění má oslavovati za datum svého narození, není stále ještě jisté, neboť přes to, že vychází na světě mnoho pojednání užitečných a mnoho zbytečných, nenapsal nám ještě nikdo soustavné dějiny fotografie jako uměleckého projevu. Ponecháme tedy vědcům, aby se těšili z konstatování, že pání Sheele a Senebier věděli už před francouzskou revolucí, že roztok stříbrnatého chloridu tmaví vlivem slunečního světla, zapomeneme na jména všech těch slovatných učenců s počátku devatenáctého století, kteří se zajímali už tehdy o chemické účinky světla na látky, o vliv ultrafialových paprsků na ně, o účinky rtuťových solí. Přejdeme i Wedgwoodův traktát z roku 1802 o metodě, jak kopirovati obrazy na sklo a jak zhotovovati profily použitím působnosti světla na nytrát stříbra, stejně jako přenecháme goethevcům radost, že veliký Johann Wolfgang je ve své „Farbenlehre“ vlastně spoluvynálezem fotografie. Spáseme ještě jednou po druhé historickou nespravedlnost na panu Nicephoru Niépceovi, jenž už roku 1816 fixoval negativy na desce, potřené vrstvou asfaltu a ještě nějakých chemikálií, a ponecháme všechnu slávu fotografického vynálezu našemu Daguerrovi, jevištnímu výtvarníkovi a objeviteli diaramatu, jenž svého spolupracovníka Niépce připravil o jeho těžce spoluvydobytou slávu.

Fotografický pravěk.

Daguerrem se tedy počíná v polovině třicátých let minulého století vývoj onoho velmi mladého druhu výtvarného umění, pro něž se dosud nenašel historik a jehož umělecký vývoj se tu pokusíme v krátku rozčleniti. Půjde nám tu ovšem především o nastínění vývoje fotografie v českých zemích, protože však jsme na tomto poli více než kdekoliv jinde zůstávali vždycky jen epigony, musíme si současně s každým novým obdobím všimnouti toho, jak rychle si počínala ostatní Evro-

pa uvědomovati, že Daguerův vynález je předpovědí nové periody. Umění výtvarné, především malířství, bylo něčím jiným před fotografií a je něčím jiným dnes, po rozšíření fotografie: až bude napsána podrobná historie umění fotografického, nebude již nesnadným napsati nejvyšší potřebnou studii o malířství „předfotografickém“ a malířství dalším, jehož vlastní *raison d'être* se působením robustního barbarského dobyvatele-fotografa úplně změnil.

V třicátých letech minulého století, do nichž spadá doba fotografického pravěku, ovšem o této budoucnosti fotografie ještě nikdo nemohl mít tušení. Mladá fotografie se však měla neobyčejně živě k světu. Již roku 1839 vydal Jacques Daguerre svou knihu „Dějiny a popis Daguerrotypie a dioramu“, a podnikavý pařížský konstruktér Giroux uvedl do prodeje tytéž fotografické pomůcky, s nimiž pracoval Daguerre. Učení fyzikové a chemici Arago a Gay-Lussac přesvědčili akademii, že Daguerův vynález dovede zobrazovati přírodu dokonaleji a rychleji než malířství a je znamenitým pomocným prostředkem vědeckým. V září téhož roku se prodávaly již první fotografické přístroje v Berlíně, z téhož roku máme již zprávy o fotografování v Rusku. Nikdo neskrýval své nadšení z této rozkošné hračky, která umožňovala společnostem zaměstnávat se neobyčejně překvapivými salonními kousky a kouzly. Fotografie byla hračkou pro dospělé, odbývala si svou periodu boskovskou a čarodějnickou. Technika šla rychle kupředu a ještě roku 1839 pracoval Fox Talbot místo stříbrných obrázků Daguerrových se zvláště preparovaným fotografickým papírem.

Z našich zemí nemáme o tomto fotografickém pravěku dosud ani nejmenších stop.

První zprávy

o fotografii v Čechách.

Teprve v období druhém, spadajícím do let čtyřicátých, počíná fotografie v Čechách projevovati velice čilý život. Časopis „Vlastimil“ přináší roku 1840 tento rozkošný článek o novém úžasném vynálezu:

„Již roku 1838, ale hlavně roku 1839, počalo se mluvit o znamenitém vynálezu pana Daguera v Paříži. On zřídil temnici (camera obscura), kde se nalézá plotna jakousi látkou potřená; do temnice té padá na plotnu světlo odrážené od stromů, kostelů, mostů, vůbec od všech předmětů i celé krajiny, a v několik minutách jest vyhotoven obraz oněch předmětů pouhými toliko paprsky slunečními.

Každý se tázal, jaká jest to asi látka, jež tak přenáramnou citlivost pro světlo má? Každý se divil, jaké to mistrné rejsování, jak spanilý přísvit (Heldunkel), jak dokonalé vyvedení. Všechno jest výborné, avšak není-li to vše rejsování některého obratného umělce? Místo odpovědi podal Daguerre zvětšující sklo; a tu bylo viděti nejmenší záhybky a čárky, jež pouhým neozbrojeným okem ani pozorovati nelze; bylo viděti i ty nejmenší věci; možná bylo počítati kameny na dlažbě, pozorovati velikost deště, čísti nápis nad krámem. Čím silnější světlo, tím rychleji a rázněji dělá se obraz; rychleji tedy o polednách a v létě, než ráno nebo večer v zimě.

Avšak jen ticho stojící předměty dají se vyobraziti; pohyblivá těla dávají obraz dohromady splavený, neb se i světlo od nich odrážené splavuje. Ale pod silným sluncem africkým, kde oučinek okamžitý jest, dostali bychom snad obraz i pohyblivých předmětů v přírodě.

Nápadný jest úsudek jednosvorný všech, kteří Daguerovy obrazy viděli a zkoumali. Učení, umělci a pouzí milovníci umění vyznávají, že nic dokonalejšího, nic více překvapujícího nelze viděti nad tyto věrné otisky skutečnosti. Jistý učený muž viděl as 60 otisků; jistil, že při prvním pohledu na tyto obrazy nevýslovný pocit duše jeho se zmocnil: Zde poskytuje se nám příroda sama; zcela jest to samý ten náhled, jako ve skutečnosti, jen v menší míře. Něco takového na malém prostoru před sebou viděti, má cosi přemocného do sebe, že z počátku divíme se tomu, jakoby před našima očima divy se dály. — Ale zatím, jak nahoře podotčeno, všechny věci po-

hyblivé, byť i našim očím by se zdály ticho státi, zcela se nevyobrazují, neb jen velmi nedokonale. Sem náležejí nejen oblaka, ale i listí stromů, i jest tedy se obávati, že vyobrazení krajin nikdy se dobře nepovede.

Jak Daguerův vynálezek na umění a vědy oučinkovati bude, nelze předpovídati. Vyobrazení samo jest již tak dokonalé, že nějaké zjemnění ani možné se býti nezdá. Celý ale stroj a látka, na jejíž proměně světlem div tento spočívá, bude se nepochybně moci zlepšiti a zjednodušiti. A vskutku stala se již oprava u věci té. Daguerovo rejsování jest totiž tak jemné, jako as prášek na křídle motýla, že snadno se dá setřítí. Francouzský jeden akademik vynášel ale pokost (fir-naiz), kterým se rejsování polije a zcela upevní, jenomže lesk něco pevnější jest. Jelikož obyčejná rejsování s těmito přirozenými obrazy ani srovnati se nedají, jest patrné, že ceny své pozbudou, a že v každém případě rejsování Daguerova bude se používati, kde se ho jen použití dá.“

Není divu, že takhle nadšeně popsany vynález nalezi u českých vlastenců také opravdové zaujetí a že se již záhy s touto teorií u nás objevuje i fotografická praxe. (Dokončení.)

dopisy

Co vlastně tvrdí obchod

Vážený pane redaktore,

dopřejte laskavě v debatě o jednotkových domech něco místa i hlasu z druhého tábora. I při obhajobě svých existenčních zájmů proti vnikání velkého kapitálu do distribuce musí se obchodnictvo v první řadě postavit na stanovisko spotřebitele, který zchudl a má především zájem na ceně. Odvažují se však tvrdit, že za dnešního nesmírného přeplnění obchodních živností (v letech 1921—30 přibylo na 93.000 osob činných v obchodě, z 1000 obyvatelů se věnuje obchodu přes 90 osob, v roce 1921 jen 69, pro leta 1931—35 dlužno počítat s ještě větším přírůstkem) nebezpečí drahoty konsumentovi nehrozí. Mezi obchodníky dochází k tak tuhé cenové soutěži a k tak silnému podbízení, že spotřebitel se nemusí bát ani v nejmenším zdražovatelů. Nekoupil by prostě od nich a potrestal by je tím, že by jejich zboží nechal ležet na skladě.

Je umělým tvořením legendy tvrdit, že jednotkové zboží je levné. A stejně není pravdou, že výtky, adresované po této stránce jednotkovým domům obchodnictvem, jsou paušální a nedoložené. Byla uveřejněna spousta konkrétních dokladů o velmi špatné kvalitě jednotkového zboží a dokonce i o vyložených podvodech, páchaných na konsumentovi. Bylo zjištěno soudně, že jednotkový dům vydával za kávu směs, ve které bylo jen 30% mleté pražené kávy. V jednotkových domech se prodávají aktovky sice za 20 Kč, ale papírové, kdežto u obchodníků za 28 Kč, avšak kožené. Balíčky čaje vypadají, jako by v nich bylo 4—5 dkg, je v nich však jen 17 g, ačkoliv přes výslovné znění vl. nařízení č. 41/35 u balíčků jsme viděli cedulku „20 g“. Jak mohou jednotkové domy prodávat 60° kolínskou vodičku láhvičku za Kč 5.—, když jen líh v ní obsažený by stál 4.80 Kč? Koupili jsme si namátkou v jednotkovém domě poznámkový bloček, avšak již druhý den přes šetrné zacházení byly z něho volné listy; rovněž hřebíky, které jsme tam dostali, nestály za mnoho. Jak to přijde, že jeden vohavkářský artikl byl dodáván obchodníkům továrnou za Kč 5.25 za kus a jednotkovému domu po 3.50 Kč a rozdíl cen v drobném prodeji nebyl 1.75 Kč, jak by odpovídalo nákupní ceně, nýbrž 1 Kč? Tomu se tedy říká boj proti drahotě a služba zákaznictvu? A p. dr. Kríž bude zajisté tak laskav a promine mi, že i jeho název „psychologicko-technické umění

prodejní“ se mi zdá být pro jednotkové domy příliš shovívavým.

V uvedených datech by bylo lze pokračovat (jsou to údaje, jež nebyly vyvráceny ani tiskovými opravami, opravy na ně nebyly vůbec zaslány), nelze však zneužívat trpělivosti Vaší a čtenářů.

Jednotkové domy rozhodně netvoří nového konsumu. To, co vydávají za vícekonsum, je jen nezdravý přesun ve spotřebě na úkor potřeb daleko důležitějších. O nějakém nadkonsumu nemůže být řeči tam, kde ustavičně klesá spotřeba masa, líhu, cukru, mouky, chleba (o 40% proti r. 1929, srovnaj s nedávným projevem min. inž. Nečase). Vzestup spotřeby papírových servítek, forsírovaných jednotkovými domy, za těchto poměrů neznamená vůbec nic.

Ale ani zaměstnanci jako takoví nemají z činnosti jednotkových domů valného prospěchu. V nich samých jsou zaměstnávány převážně mladé dívčí síly, které nemají žádné prodejní zdatnosti a žádné odborné průpravy a konkurují tak těžce řádně vyučeným silám (důkaz v Bohuslavově Sbírci nálezů nejvyššího správního soudu, viz nález č. j. 14.393/35). Naproti tomu v obchodech jsou zaměstnávány také ve značném počtu otcové rodin, zaměstnanci mužští i starší. Zatím co zaměstnání v obchodech je poměrně stále, jsou jednotkové obchody pro zaměstnance vlastně „průchodícími domy“. V Asu bylo na příklad v době od 1. I. do 31. X. t. r. zaměstnáno měsíčně průměrně 156 sil, avšak počet přijatých a propuštěných za uvedenou dobu činil celkem 250 osob (Praha). Při tom jednotkové domy ani nedodrží příslušnou kolektivní smlouvu, závaznou podle vl. nař. č. 89/35. (Příslušný číselný materiál jest snesen v memorandu Československé obchodnické besedy, tedy čistě zaměstnanecké organizace, a bylo by snadno jej přikontrolovati úředním zjištěním u Gremiální nemocenské pojišťovny.) Posléze (tuhou koncentrací odnímají jednotkové domy asi 157.000 obchodních pomocníků naději na osamostatnění se.

Z dodavatelů jednotkových domů nejvíce trpí domácí výrobci, kteří vydělávají v konkrétním případě, který není ojedinělý, jen 1.7% (20—30 hal.) z prodejní ceny zboží. Na kterém jednotkový dům má 20% hrubého zisku. Memorandum nám ukázal referent pražské obchodní komory, na výslovnou žádost stěžovatelů však nelze jmenovati výrobce a onoho druhu zboží. Oni totiž ti chudáci z horských krajů jsou i za šestáky vděční a bojí se o ně. Ostatně tam, kde by nepracovali pro jednotkové obchody takřka zadarmo, by dodávku nedostali. Z toho důvodu na př., jakkoliv máme svérázný hračkářský domácí průmysl, prodávali se v jednotkových domech nedávno Mikuláši s nápisem „Made in Japan“. (Poněvadž Japonci sv. Mikuláše nemají, běží zřejmě o výrobu, kterou nám ukradli. Takových artiklů bude více.)

Jednotkové domy prý netlačí na mzdy dělníků dodávajících tovarů. Za jakou asi cenu dodávají potom výrobci jednotkovým domům na př. žárovky o 40 wattch, mohou-li je prodávat po 5 Kč, když přijde táž žárovka obchodníkovi v nákupní ceně na 4.98 a 1.20 Kč daně, celkem 6.18 Kč? Nemýlíme-li se, uvedl podobné konkrétní případy v nedávném A-Zetu i dr. J. Beneš. Zde rozhodně něco neklape. Buď je zboží horší anebo jsou mzdy nižší. Anebo obojí. Je-li zboží horší, pak ovšem nemají jednotkové domy práva tvrdit, že pomáhají naší výrobě a exportu. Cizích trhů dobudeme jenom prvotřídním zbožím, a ne tím, že zařídíme

své továrny na výrobu podřadnějších kvalit. Japanisací mezd a výroby nic nezískáme, naopak.

A prosíme velmi, aby se veřejnost nedala másti eventuálním pokřikem několika desítek dodavatelů jednotkových domů. Jejich hlasy nerepresentují výrobu veškerou, nýbrž jen ty, kteří by snad byli postiženi. (Jak?) Že se dávají slyšet daleko více než ostatní, je úplně lidské.

A stejně jest lidské i prosit konsumenta, aby se na věc podíval také z ryze živnostenského hlediska. U nás převládá z 92% střední a malý podnik s 1—5 zaměstnanci. Z 632.000 poplatníků podléhajících všeobecné dani výdělkové na 430.000 jich fatuje roční výdělek 4—12.000 Kč. Zvláštní daň výdělkovou platí jen 17.120 podniků. Tito lidé mají také nárok na jistou právní ochranu. Ti nikdy nehrozili, jako podniky velké, že budou propouštěti. Nehrozili a nepropouštěli a nebudou propouštěti. Oni také, jak to jednou velmi pěkně v této revui napsal J. Kolowrat-Krakovský, nemají na svědomí žádných přeinvestic, neboť své podnikové fondy střežili jako oko v hlavě. Pracovali a šetřili. U nás se nesel žádný Karstadt, u nás také nebyly ohroženy vklady milionů strádala pochybnými spekulacemi velkého kapitálu, jako v nejbližší cizině. Střední a malé podnikání neznamená bídu, jak se snaží vsugerovat lživě jednotkové kolosy konsumentovi za pomoci nákladné reklamy, pořízené na jeho účet, vždyť ono je útočištěm všech, kdo ponejvíce nevlastní vinou ztroskotali v jiných povoláních. Plní-li některé naše hospodářské odvětví ve větší míře protinezaměstnanostní funkci, pak je to obchod. Žádná racionalisace, a tu v nejvyšší míře nesporně jednotkové domy představují, ještě nikomu nepřidala více práce a chleba.

Nemluvte, prosíme, o ohrožení právní jistoty podnikání v souvislosti s Asem, Jepou a Te-Tou. Tyto jednotkové domy soustavně obcházejí a porušují předpisy zákona o prodeji zboží za jednotné ceny rozšiřováním počtu druhů prodávajícího zboží, k čemuž nejsou oprávněny, a bude proto jen spravedlivé, jestliže jim bude odňat prodej potravin a dosavadní předpisy poněkud ztřešeny, aby bylo zamezeno klamání spotřebitele a jejich obcházení. O nic jiného než o zákaz potravin a několika málo artiklů jiných neběží (viz také projev vrcholných živnostenských korporací, otištěný v insertní části denních listů dne 26. XI.). Nejde zejména o úplné zrušení jednotkových domů, bylo-li však v listech živnostenské strany napsáno, že „zlo vyplněno do kořene“, pak tím byly myšleny jistě především různé triky jednotkových domů, které jsou prováděny nejen na úkor řádné soutěže, ale i na úkor spotřebitele, kterému se odnímá možnost kriticky srovnávat cenu a jakost zboží, prodávajícího v jednotkových domech a v obchodech speciálních.

Uvážil-li se argumenty pro i contra, nemůže se nikdo rozumný bránit určité regulaci prodeje zboží za jednotné ceny, a tím méně konsument, kterému přijde tato úprava také k dobru.

V pravé úctě

Dr. Frant. Potužil,
sekretář Ústřední rady obchodnictva ČSR.

JASNÉ ZŘENÍ - VKUSNÝ VZHLED!
Americké brýle Ful Vue
„OKULARIA“, PRAHA, Václavské nám. 57, nad Lützowovou

Původní spolehlivá americká zlatá plnicí pera

Výhradní prodej má firma

Karel Kellner, Praha - Václavské nám. 61 - Dlouhá třída 17 - Račte si vyžádati náš ilustr. prospekt

Conklin

se znamenitě osvědčují a poskytnou každému největší míru uspokojení. CONKLIN znamená přesnost a pokrok!